

Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2012

Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż.	Lech Goraj
dr inż.	Stanisław Mańko
dr inż.	Dariusz Osuch
mgr inż.	Monika Bocian
mgr inż.	Renata Płonka

Warszawa 2012

Redakcja techniczna

Monika Bocian

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-321-1

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	9
2.1.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury (785)	9
2.2.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk (790).....	10
2.3.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795).....	10
2.4.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze (800)	11
2.5.	Pole obserwacji Polskiego FADN	12
3.	Analiza Wyników Standardowych.....	13
3.1.	Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	13
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych.....	13
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych.....	15
3.2.	Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	35
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	35
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	38
3.3.	Wnioski	57

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	9
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk	10
Wykres 3	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	11
Wykres 4	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze	11
Wykres 5	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN.....	12
Wykres 6	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	13
Wykres 7	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	14
Wykres 8	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU).....	14
Wykres 9	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	15
Wykres 10	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	16
Wykres 11	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	16
Wykres 12	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	17
Wykres 13	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 14	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 15	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych.....	19
Wykres 16	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	20
Wykres 17	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	21
Wykres 18	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 19	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	22
Wykres 20	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	22
Wykres 21	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 22	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 23	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	24
Wykres 24	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	25
Wykres 25	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	26
Wykres 26	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	27
Wykres 27	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	27
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	28
Wykres 29	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	29
Wykres 30	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	29
Wykres 31	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 32	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31

Wykres 33	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 34	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 35	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 36	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	34
Wykres 37	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 38	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	36
Wykres 39	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	36
Wykres 40	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 41	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 42	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 43	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 44	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 45	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 46	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 47	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 48	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	43
Wykres 49	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	43
Wykres 50	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej....	44
Wykres 51	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 52	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 53	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 54	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 55	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 56	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 57	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 58	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 59	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 60	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 61	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 62	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 63	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 64	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	54
Wykres 65	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 66	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 67	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	56

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2011. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w Polsce², w analizowanym roku wynosiło 738 073 gospodarstw, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2004”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2011 r.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). Analizę poprzedzono przedstawieniem rozkładów gospodarstw rolnych zlokalizowanych w poszczególnych Regionach FADN, pogrupowanych według typów i klas wielkości ekonomicznej. Szczegółowa analiza sytuacji ekonomicznej gospodarstw w ujęciu regionalnym jest jednak przedmiotem odrębnych opracowań⁴.

¹ Goraj L.; Mańko S., Osuch D.; Płonka R., Bocian M.: Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

² Goraj L., Osuch D., Sierański W., Ziętek I.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2010, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2010.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Cholewa I.; Osuch D.; Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

⁴ Szczegółowe informacje na temat wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach FADN można znaleźć:

- a. Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 785 Pomorze i Mazury Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.
- b. Figura M.; Jasińska E.; Smolik A.: Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.
- c. Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.
- d. Floriańczyk Z.; Tarasiuk R.: Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w kraju i w poszczególnych Regionach FADN, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

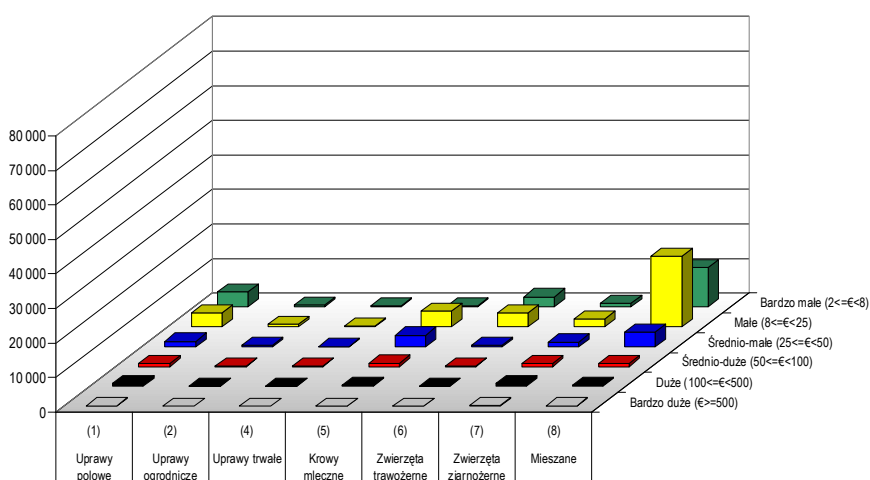
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polach obserwacji poszczególnych regionów FADN oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁵: wielkości ekonomicznej⁶ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

2.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury (785)

W polu obserwacji regionu 785 znajdowało się 75 395 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (typ 8 - 37 476 gospodarstw) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1 - 11 774 gospodarstwa). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej, gospodarstwa skoncentrowane były od 4 tys. do 50 tys. euro. W klasach tych znajdowało się około 91% gospodarstw regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

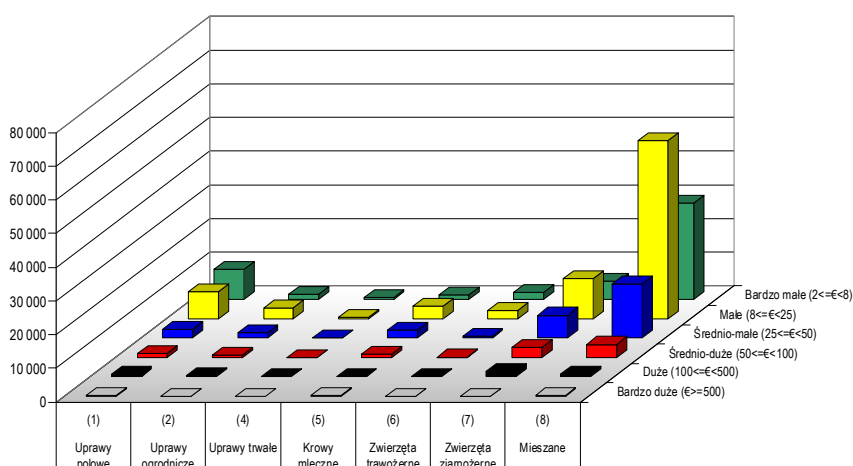
⁵ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁶ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

2.2. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk (790)

W regionie 790 znajdowało się ponad dwa razy więcej gospodarstw niż w regionie 785. Pole obserwacji regionu 790 obejmowało 175 837 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (58% gospodarstw z tego regionu), następnie gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych (ok. 16% gospodarstw) oraz gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (12%). Region ten, na tle pozostałych regionów, wyróżnia się dość liczną grupą gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. W przypadku rozkładu gospodarstw w klasach wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa do 100 tys. euro (97% gospodarstw) (patrz: Wykres 2).

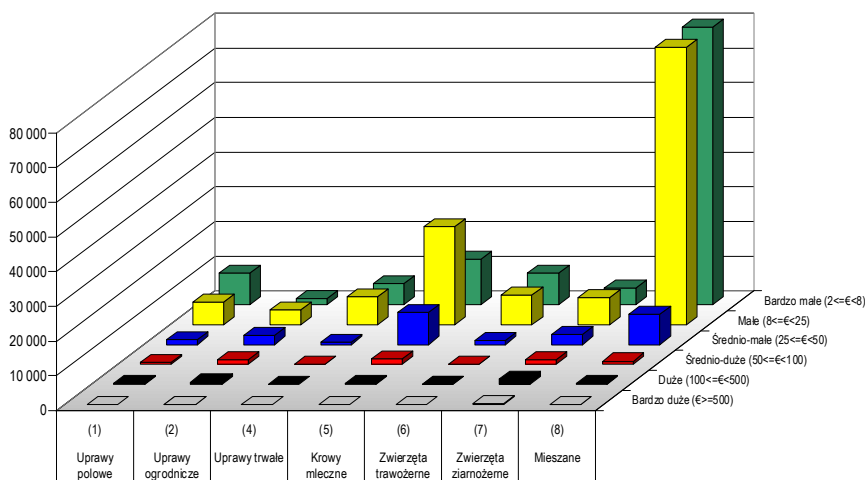
Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

2.3. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795)

Region 795 miał największy udział z ogólnej liczby gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN. Region ten reprezentowało 344 143 gospodarstwa, co stanowiło 47% gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji (patrz: Wykres 3). W tym regionie dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (ponad 61% gospodarstw z tego regionu) oraz o typie krowy mleczne (15%). W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych oraz zwierząt trawożernych (21% gospodarstw z tego regionu). Ponad 97% gospodarstw znalazło się w klasie wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro.

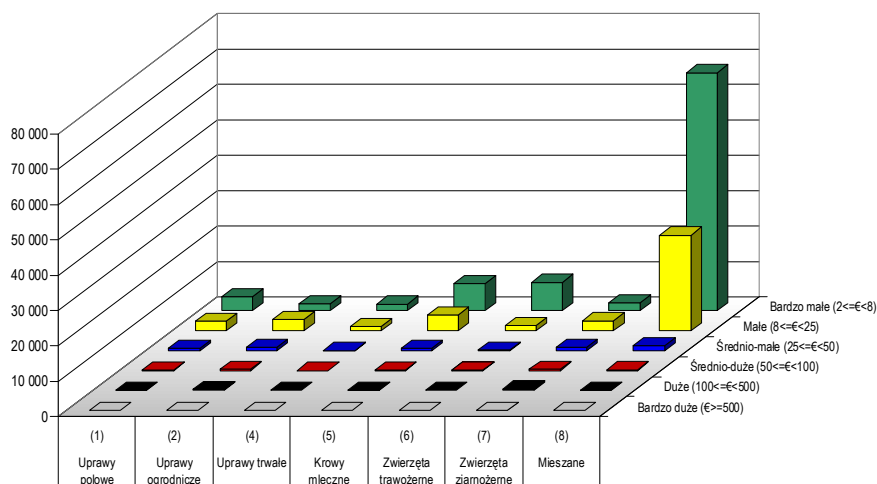
Wykres 3 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

2.4. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze (800)

W skład pola obserwacji regionu 800 wchodziło 142 663 gospodarstwa. Podobnie jak w innych regionach dominowały gospodarstwa mieszane (ok. 67% gospodarstw), a także zajmujące się chowem krów mlecznych (ok. 9%). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną. Około 95% gospodarstw znajdowało się w klasie wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro (patrz: Wykres 4).

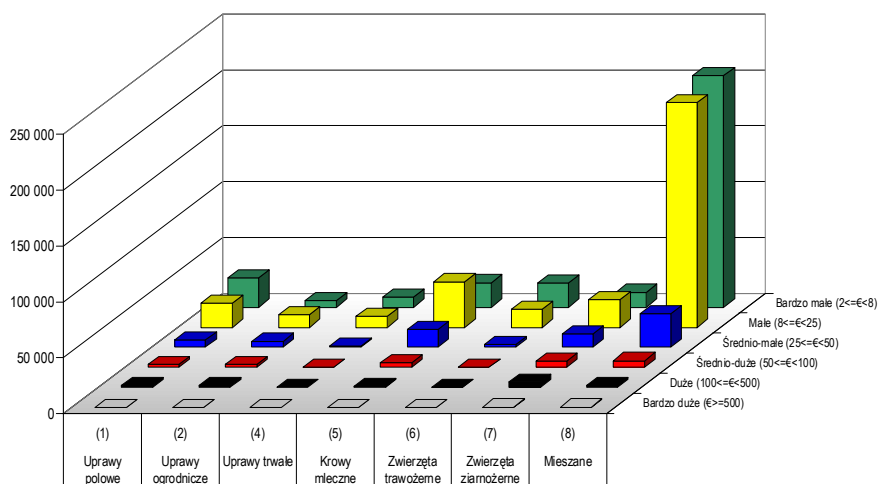
Wykres 4 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

2.5. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 61%) oraz specjalizujące się w chowie krów mlecznych (tj. 11%). W przeważającej liczbie gospodarstw (96%) ich wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro (patrz: Wykres 5). Te gospodarstwa należały do trzech klas wielkości ekonomicznej (bardzo małe, małe i średnio-małe).

Wykres 5 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza Wyników Standardowych

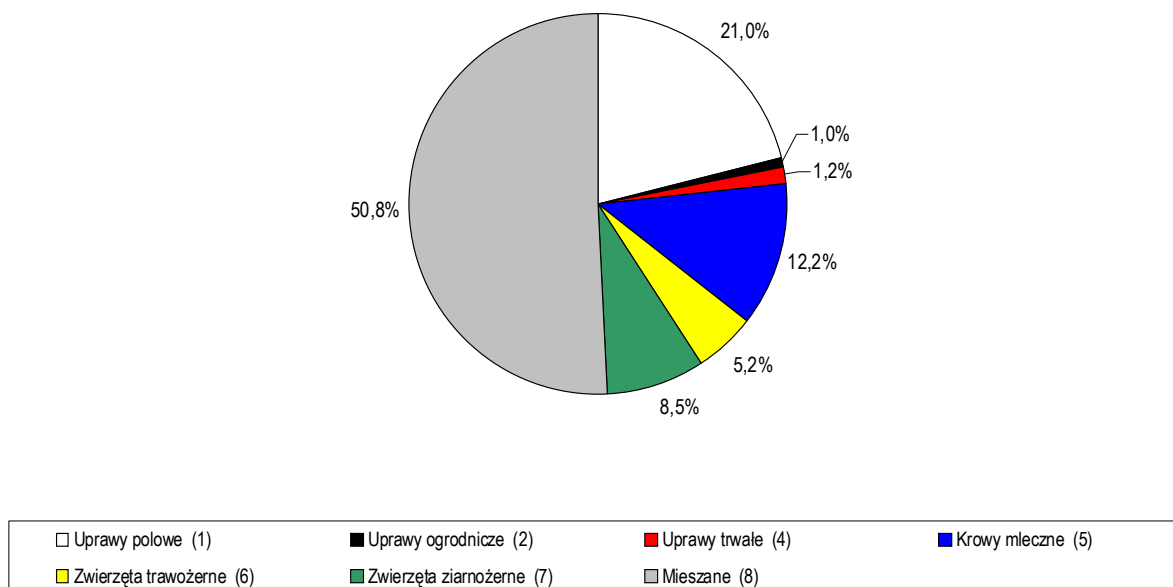
Analizę wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłowia zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

3.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

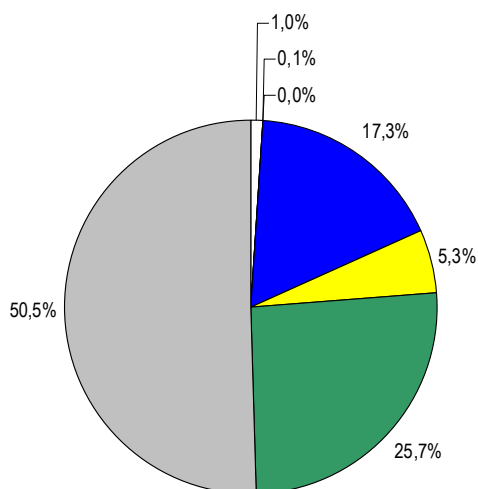
Największy obszar użytków rolnych z pola obserwacji znajdowało się w posiadaniu gospodarstw mieszanych oraz gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych (odpowiednio 50,8% i 21,0%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (1,0%) (patrz: Wykres 6).

Wykres 6 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

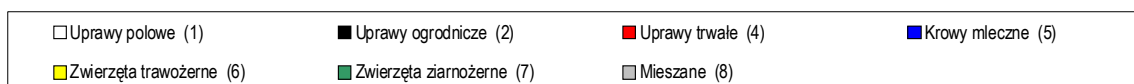
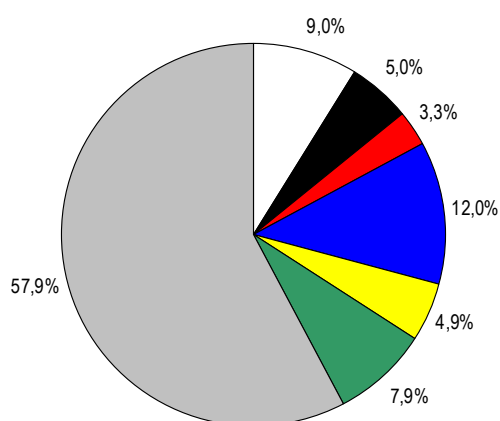
W gospodarstwach mieszanych znajdowało się ponad 50% pogłowia zwierząt (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

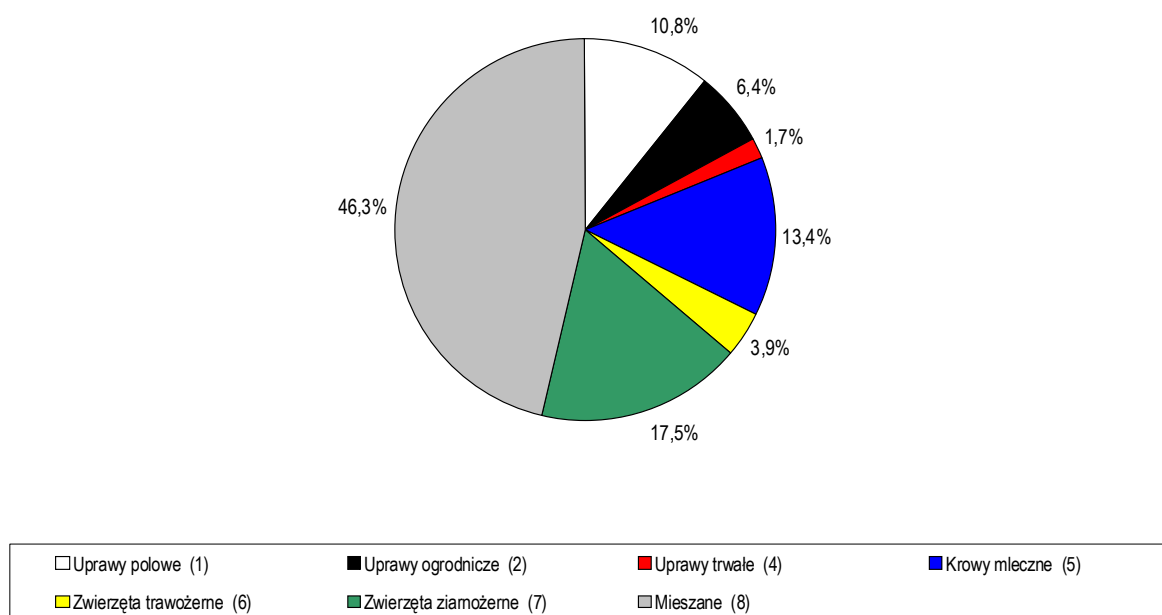
Gospodarstwa mieszane zaabsorbowały prawie 58% nakładów pracy najmniej wyrażonej liczbą osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

W tworzeniu Standardowej Produkcji pola obserwacji Polskiego FADN największy udział miały gospodarstwa należące do czterech typów: mieszanych, specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych, w chowie krów oraz w uprawach polowych. Udział ten wynosił odpowiednio 46,3%, 17,5%, 13,4% i 10,8%. Pozostałe trzy typy łącznie nieco przekroczyły 12% Standardowej Produkcji pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 9).

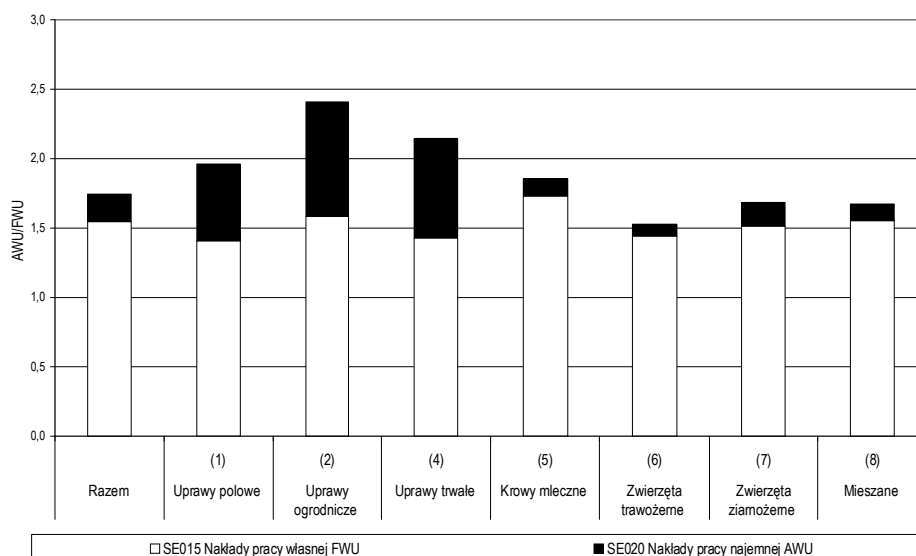
Wykres 9 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

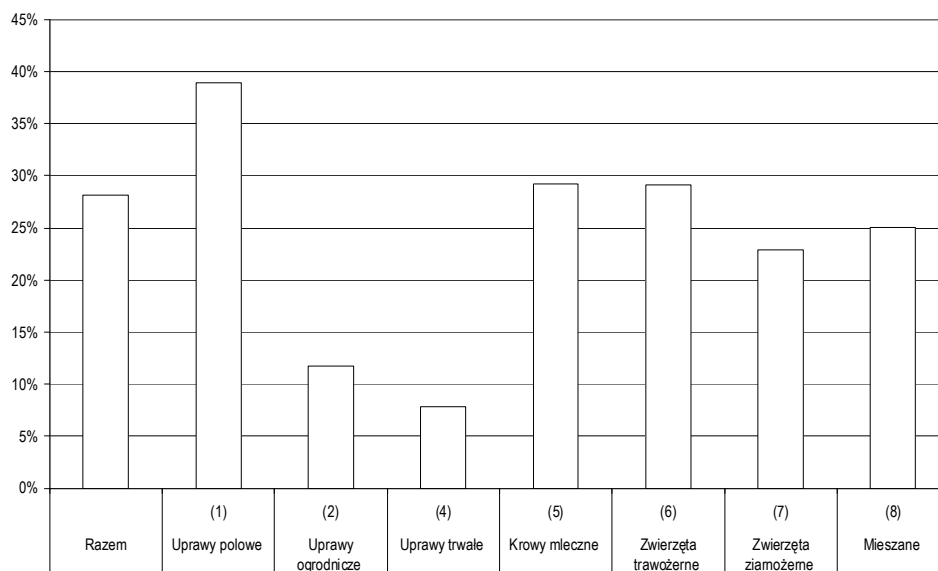
Największe nakłady pracy wyrażone liczbą osób pełnozatrudnionych poniosły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, w uprawach trwałych i w uprawach polowych. Wynosiły one odpowiednio: 2,4; 2,2; i 1,9 AWU. W tych gospodarstwach praca najemna stanowiła również najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 34%, 34% i 28%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 6% do 10%. Nakłady pracy własnej w przeliczeniu na gospodarstwo w większości typów rolniczych wynosiły około 1,5 jednostki przeliczeniowej pracy własnej (FWU), wyraźnie wyższe były tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych (ponad 1,7 FWU) (patrz: Wykres 10).

Wykres 10 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

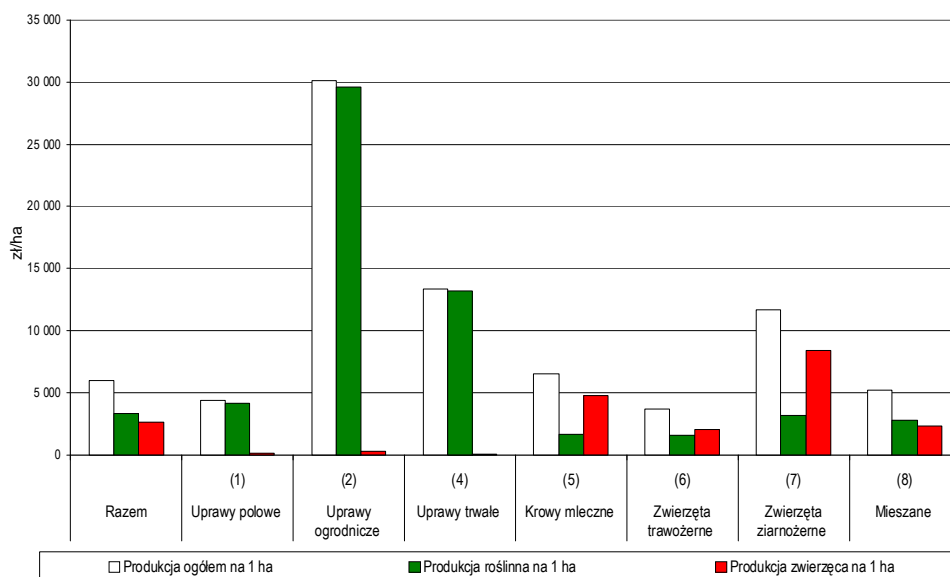
Spośród analizowanych typów rolniczych najwięcej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – średnio 20 ha. Stanowiło to 39% powierzchni użytków rolnych ogółem. Natomiast najmniej ziemi (średnio nieco ponad 0,6 ha) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i ogrodniczych (patrz: Wykres 11). Sytuacja ta wynika z technologii produkcji: w gospodarstwach ogrodniczych uprawa odbywa się pod osłonami, a w przypadku upraw trwałych – w sadach i plantacjach, których nie opłaca się zakładać na gruntach dzierżawionych.

Wykres 11 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze (patrz: Wykres 12). Wynika to z tego, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana była pod osłonami. Również wysoką produktywnością ziemi zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych. W tym ostatnim typie pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiowych, produkowała bez własnych użytków rolnych. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych oraz w uprawach polowych.

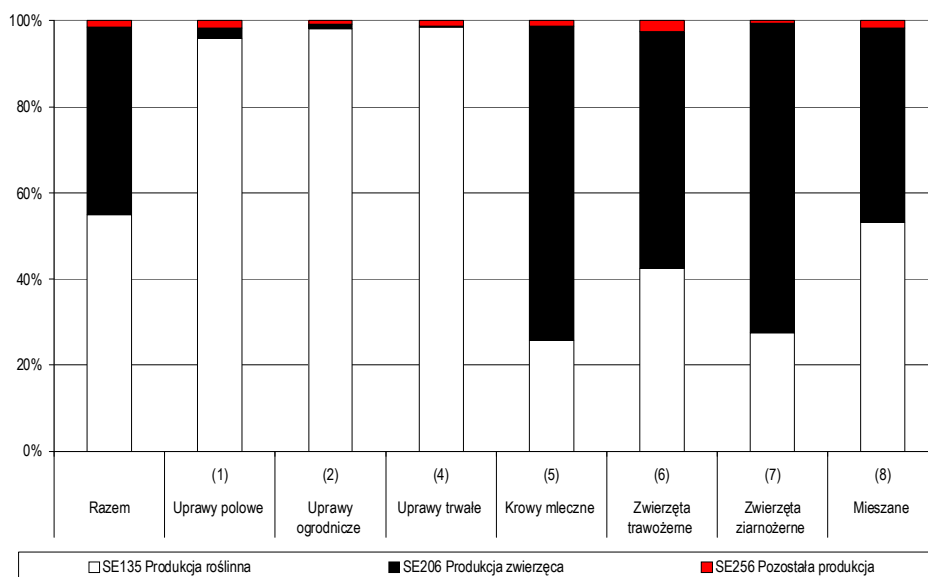
Wykres 12 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą swoją produkcję zrealizowały w ramach produkcji roślinnej (ponad 96%), osiągając przy tym bardzo wysoki poziom specjalizacji. Udział produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt w zależności od typu rolniczego wahał się od 55% (zwierzęta trawożerne) do 73% (krowy mleczne). Udział pozostałej produkcji⁷ w produkcji ogólnie zawierał się w przedziale od 0,6 do 2,6%. Najmniejszym udziałem tej produkcji charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych i chowie zwierząt ziarnożernych (poniżej 1,0%). Podsumowując, tego rodzaju produkcja miała marginalny udział w większości gospodarstw (patrz: Wykres 13).

⁷ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

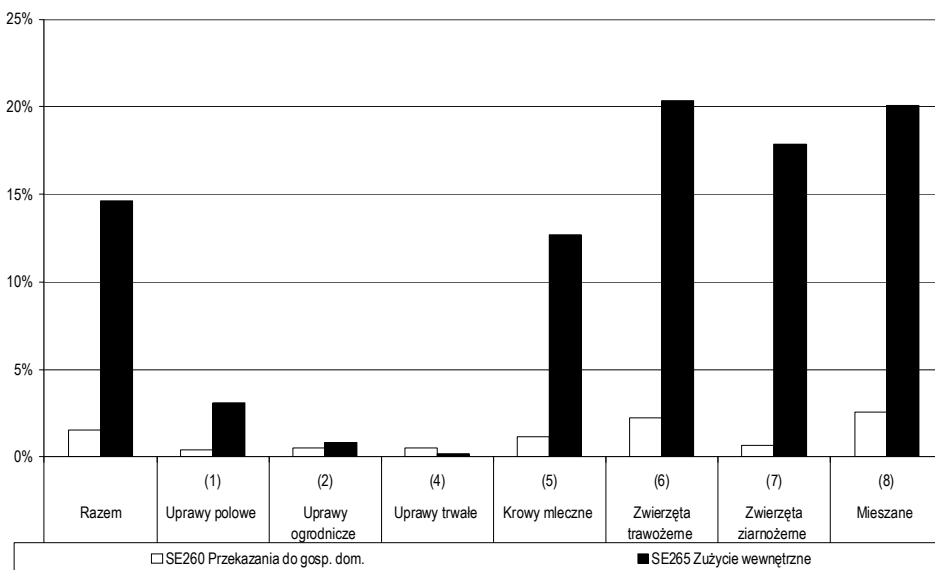
Wykres 13 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

Niski udział zużycia wewnętrznego (oznaczającego wykorzystanie potencjalnie towarowych produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu. W przypadku gospodarstw, w których występowały zwierzęta (typy 5, 6, 7, 8) udział zużycia wewnętrznego wahał się od 13 do ponad 20% (patrz: Wykres 14). W tej grupie gospodarstw zużycie wewnętrzne to przede wszystkim pasze dla zwierząt.

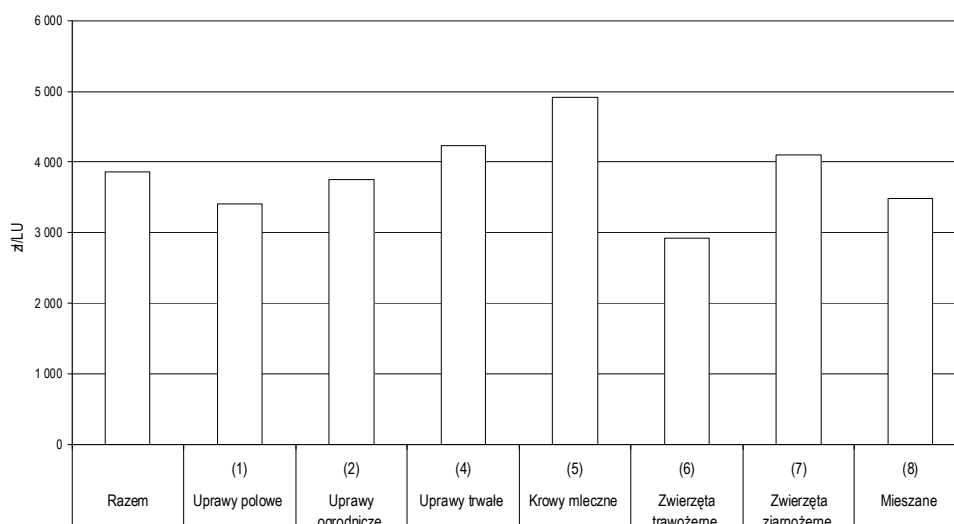
W większości typów specjalistycznych przekazania wytworzonych produktów do gospodarstwa domowego osiągnęły bardzo niski poziom. Większe nieco były w gospodarstwach mieszanych oraz wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych. Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego miał związek z rodzajem wytwarzanych produktów roślinnych i zwierzęcych.

Wykres 14 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

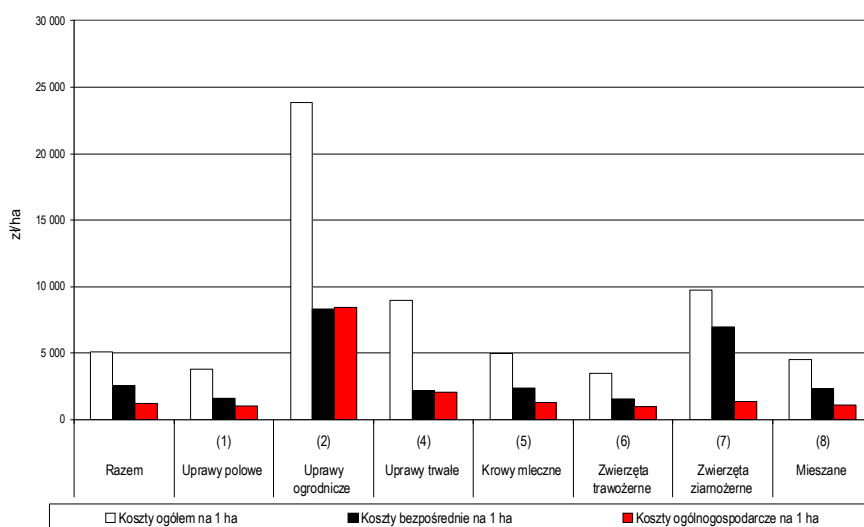
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 15). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8) najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (4 914 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 920 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ze względu na niskie pogłowia, zwierząt należy uznać za bez znaczenia.

Wykres 15 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**

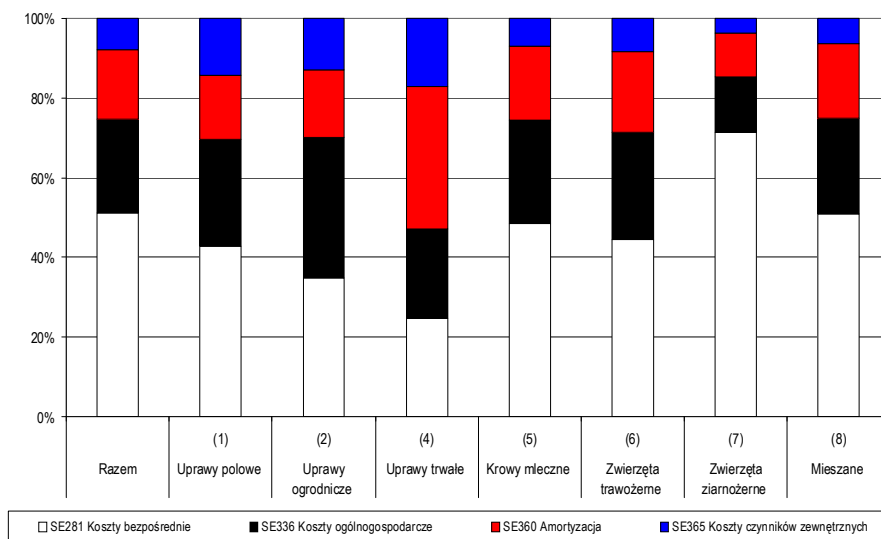

Intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych koresponduje z produktywnością ziemi (patrz: Wykres 16). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych i na uprawy polowe, w pozostałych typach poziom kosztów ogółem zbliżony był do średniej z całego pola obserwacji Polskiego FADN.

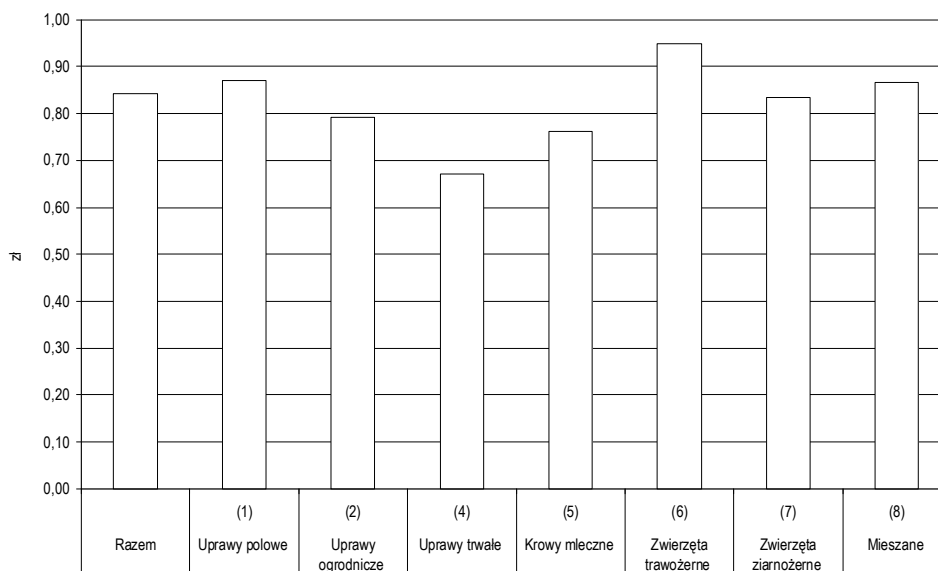
Wykres 16 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe, na chów krów mlecznych i zwierząt trawożernych oraz w gospodarstwach mieszanych udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem wahał się od 43 do 51%. Najwyższy udział tych kosztów był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych (71,5%), a najniższy w nastawionych na uprawy trwałe (niespełna 25%). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiązały się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości. Koszty amortyzacji były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i plantacjach), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikały z wartości kosztów opatu i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania i oświetlania szklarni. Wysokim udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej (typy: 4, 1 i 2), a najniższym gospodarstwa nastawione na chów zwierząt, zwłaszcza zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 17).

Wykres 17 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

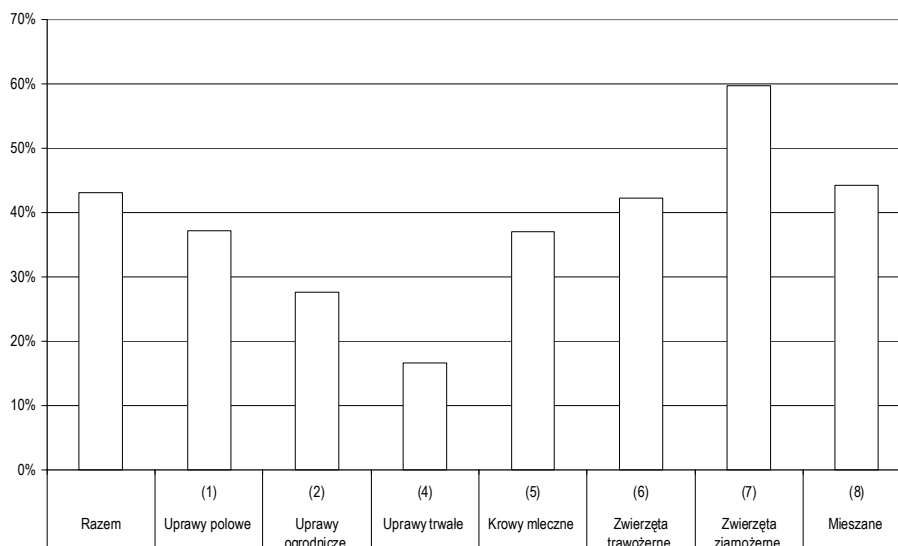
Efektywność produkcji (bez dopłat) charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 18). W roku 2011 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (typ 6). Koszty produkcji w tych gospodarstwach wyniosły 95% wartości produkcji w cenach rynkowych (bez dopłat). Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych (typ 4), w chowie krów mlecznych (typ 5) oraz w uprawach ogrodniczych (typ 2).

Wykres 18 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych**

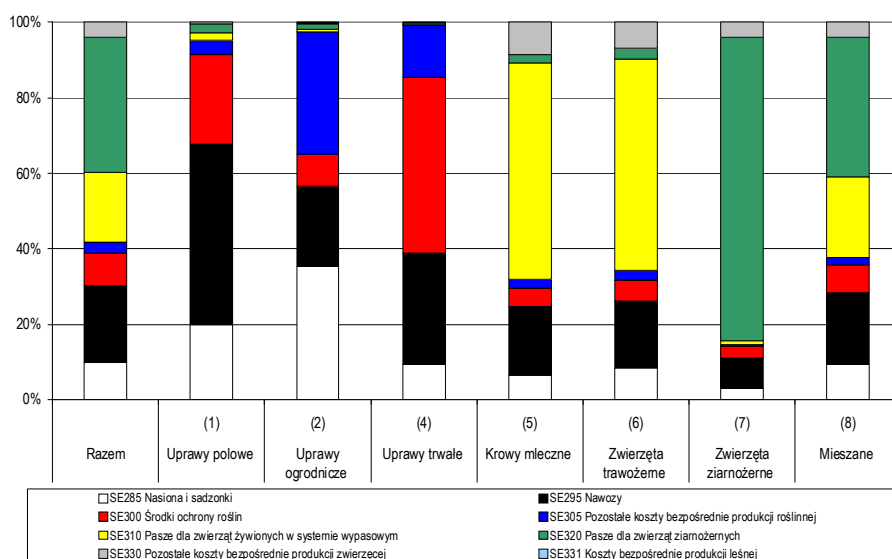
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły około 60% wartości produkcji. W typach 1, 5, 6 oraz 8, koszty te stanowiły od 37 - 44% wartości produkcji. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych udział ten kształtował się w przedziale od 17 - 28% wartości produkcji.

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 7) podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich były pasze. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, a przede wszystkim w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe i ogrodnicze – środki ochrony roślin i nawozy oraz pozostałe koszty produkcji roślinnej. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych znaczną część kosztów bezpośrednich stanowiły nasiona i sadzonki (patrz: Wykres 19 i Wykres 20). Do pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczane są także opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodniczych (a w szczególności nastawionych na uprawę grzybów), to właśnie koszt podłoża był głównym kosztem bezpośrednim.

Wykres 19 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

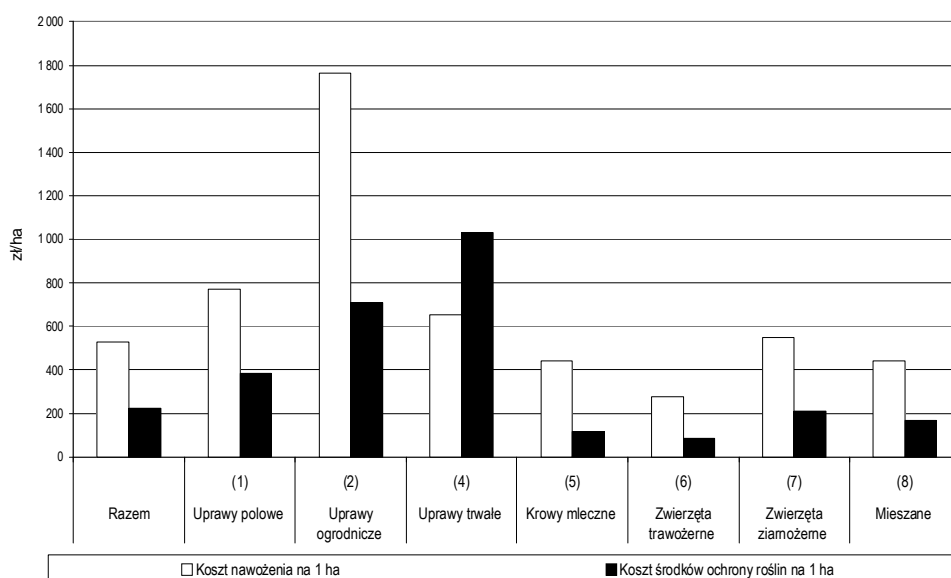
Wykres 20 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 21). Koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad 3-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe oraz uprawy trwałe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą i w gospodarstwach mieszanych. Najniższym poziomem nawożenia charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (typ 6).

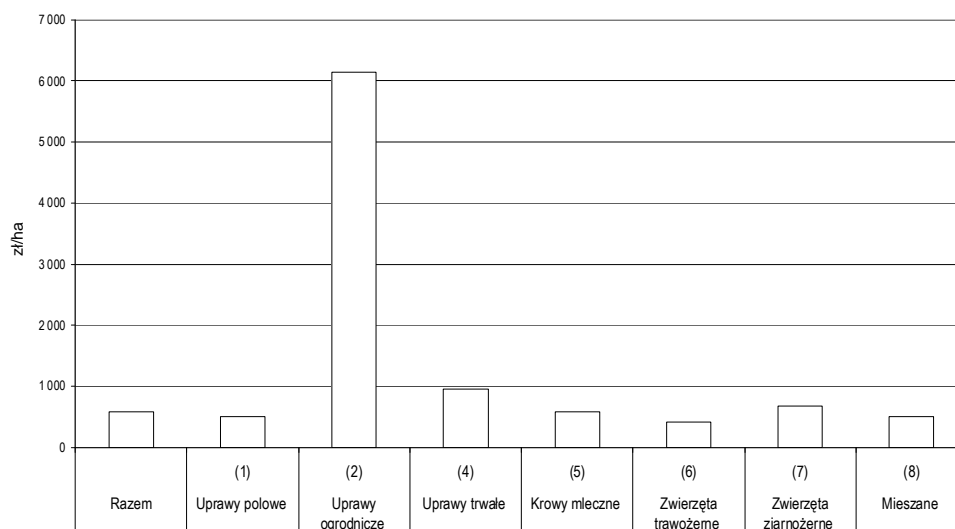
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe oraz uprawy ogrodnicze. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych było to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, koszty środków ochrony roślin znacznie przewyższały koszty nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie związane było z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych z natury mniej intensywnie chemizowanych.

Wykres 21 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

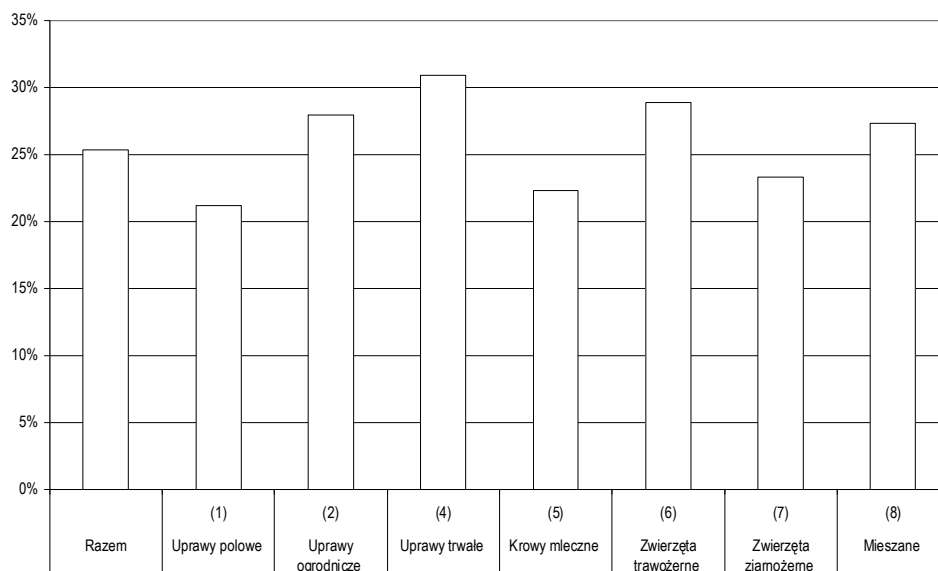
Podobnie jak w poprzedniej analizie kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Ma to związek z wytwarzaniem produkcji pod osłonami, zwłaszcza ogrzewanymi (patrz: Wykres 22). Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Jednak w przypadku tego typu różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie była tak duża jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 22 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

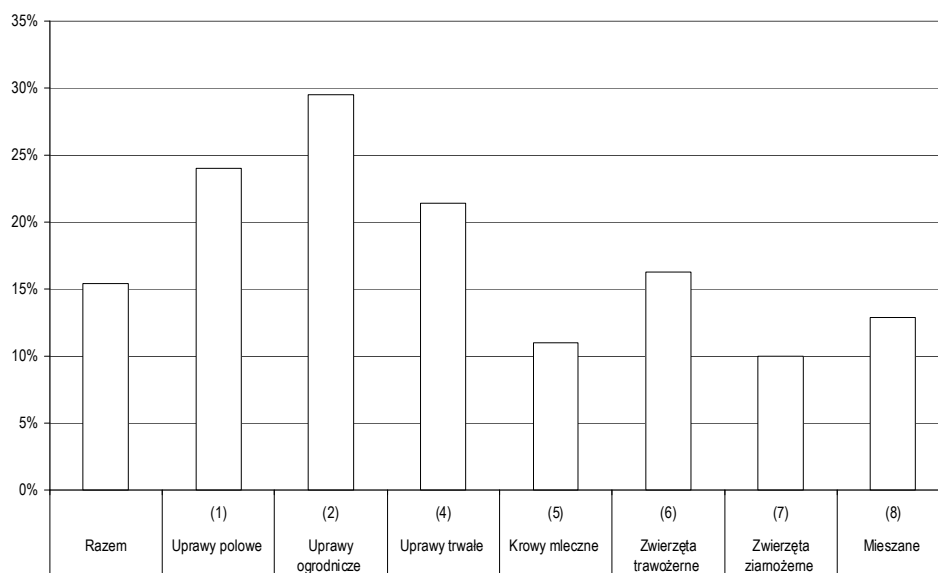
Przeciętny udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wyniósł nieco ponad 25%. Szczególnie wysoki był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych (31%), a najniższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych (21%), w chowie krów mlecznych (22%) oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (23%). W pozostałych typach gospodarstw mieścił się w przedziale 27 – 28% (patrz: Wykres 23).

Wykres 23 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

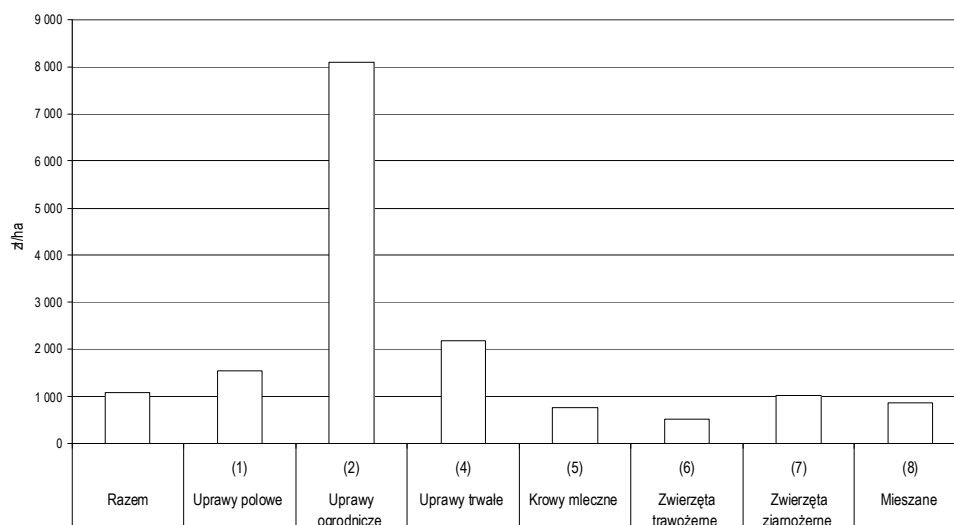

Z kolei najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, a najniższą gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych oraz krów mlecznych. Gospodarstwa nastawione na uprawy polowe i uprawy trwałe, podobnie jak gospodarstwa ogrodnicze, ponosiły duże obciążenia w związku z najmem siły roboczej (patrz: Wykres 24).

Wykres 24 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

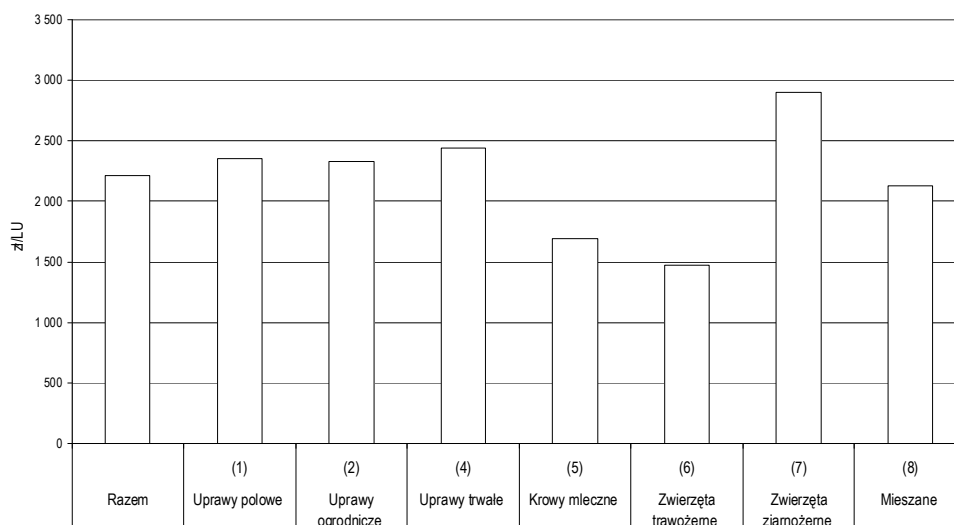

Poszczególne typy rolnicze są bardzo mocno zróżnicowane pod względem poziomu kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (Wykres 25). Szczególnie wysokie koszty poniosły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (ponad 8 tys. zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami, a więc bez wykorzystania użytków rolnych. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach waha się od 534 zł/ha, w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych, do 2 195 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 25 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

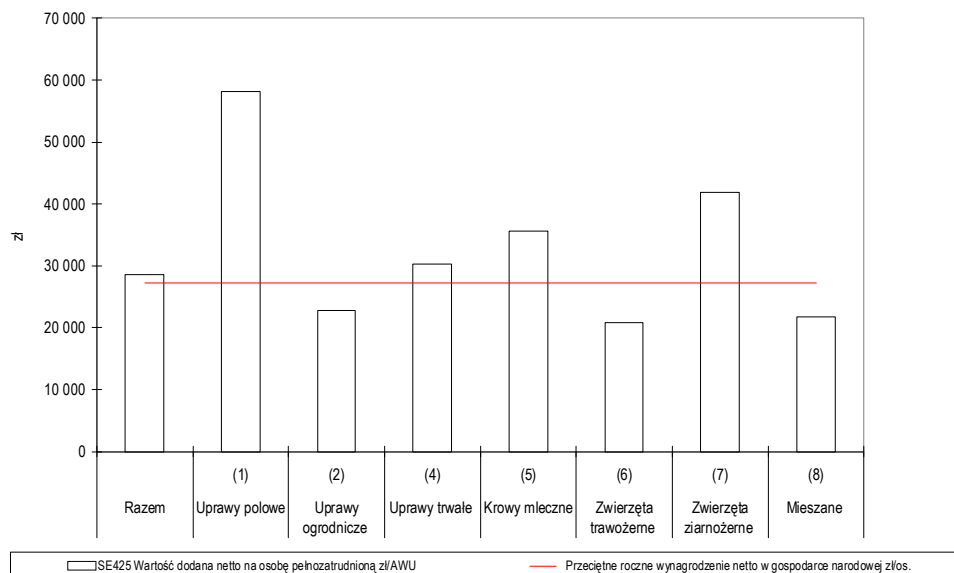
Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zależy od gatunku zwierząt dominującego w danym typie rolniczym (Wykres 26). Najniższą kosztocłonnością w tym ujęciu charakteryzują się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (niespełna 1,5 tys. zł/LU), a najwyższą gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne (ponad 2,9 tys. zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz. Szczególnie jest to widoczne w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych, w żywieniu których stosowane są głównie pasze treściwe z zakupu. W gospodarstwach mieszanych utrzymujących zarówno zwierzęta ziarno- jak i trawożerne poziom kosztów bezpośrednich zbliżony jest do przeciętnego w całej zbiorowości gospodarstw. Dość wysoki poziom tych kosztów w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy: 1, 2 i 4) ma mniejsze znaczenie, ze względu na niewielką skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach.

Wykres 26 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w 2011 roku kształtowała się w przypadku większości typów powyżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁸ i była najwyższa w gospodarstwach z produkcją polową (58 135 zł). W przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych (20 884 zł), uprawy ogrodnicze (22 797 zł) oraz gospodarstw mieszanych (21 699 zł) jej wartość poniżej przeciętnej płacy netto (patrz: Wykres 27).

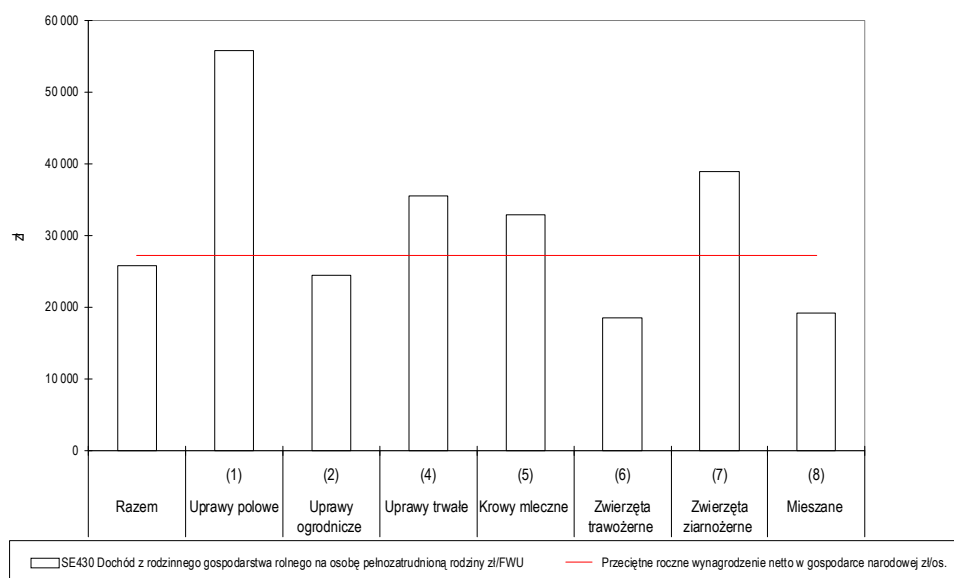
Wykres 27 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

⁸ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 27 227 zł w 2011 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

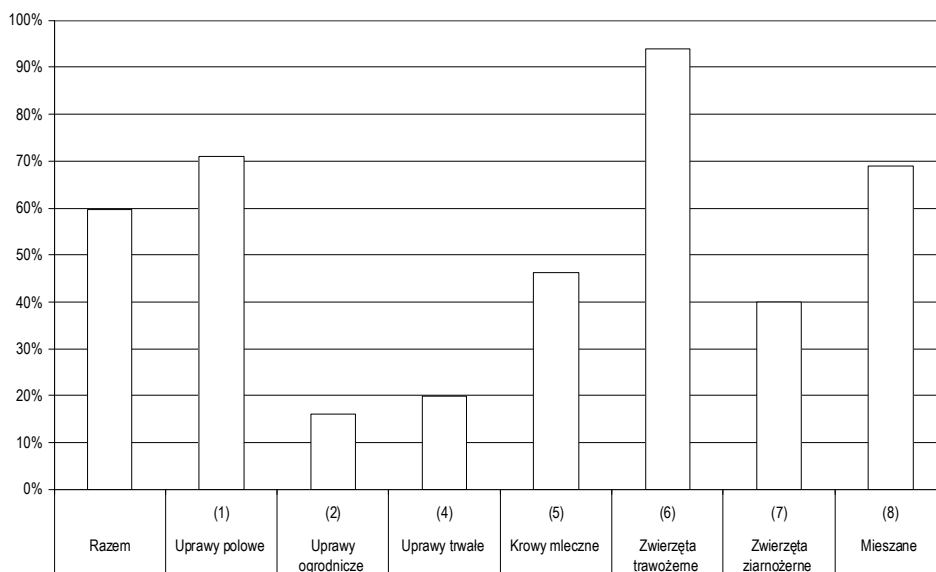
Z kolei na wykresie 28 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. W całej zbiorowości analizowanych gospodarstw był on zbliżony do średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (18 523 zł) oraz z produkcją mieszaną (19 188 zł) tak przeliczony dochód był wyraźnie niższy niż średnie wynagrodzenie w gospodarce narodowej, a w ogrodniczych nieznacznie niższy (24 421 zł). Poziom dochodu w gospodarstwach z pozostałych typów rolniczych przekroczył przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (55 747 zł).

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

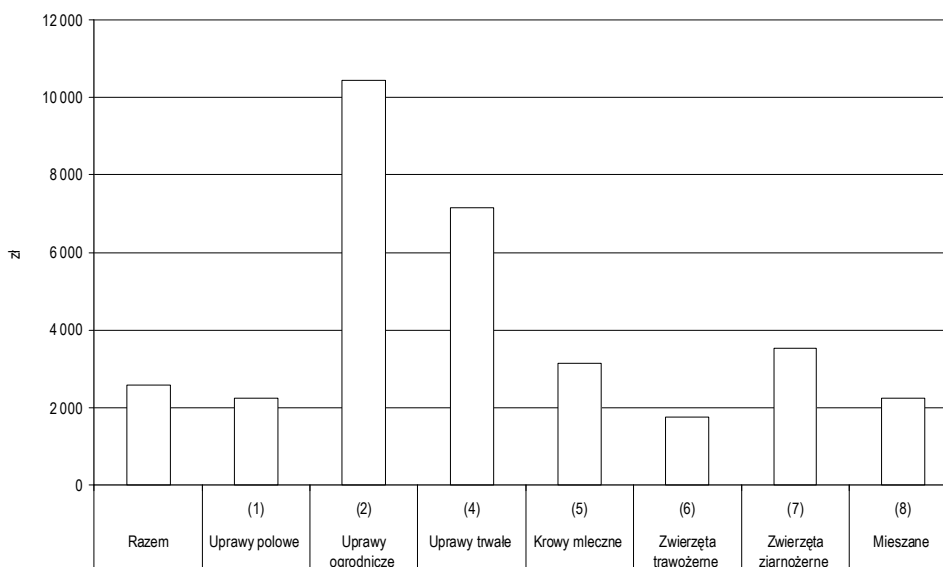
Od momentu wdrożenia pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, jest udział otrzymanych dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (94%). Można więc uznać, że w tych gospodarstwach dochód uzyskano w całości dzięki dopłatom do działalności operacyjnej. Najniższą relacją dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (16%) i w uprawach trwałych (20%). Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu uzależniona jest od rynku (Wykres 29).

Wykres 29 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

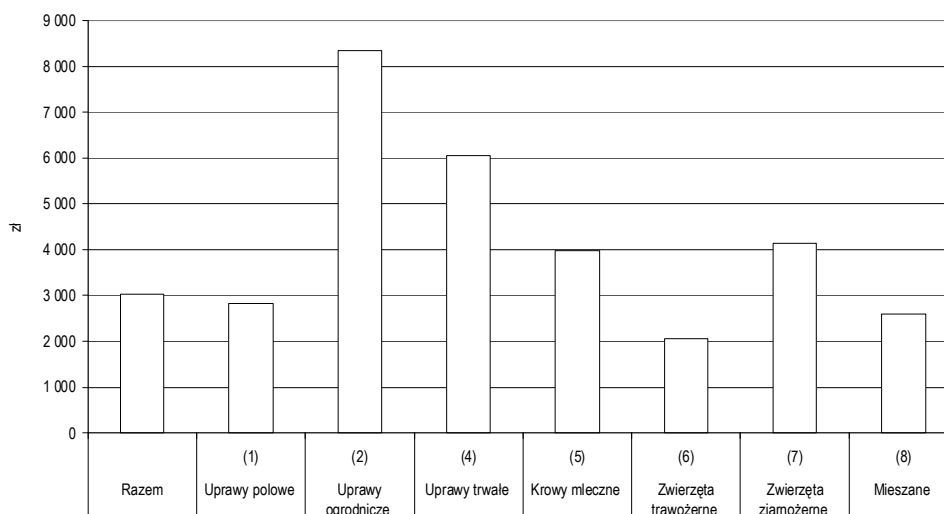

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysokie dochody, a posiadane przez nie zasoby użytków rolnych były niewielkie. Ponadto, gospodarstwa o tym typie dodzierżawiały ziemię w bardzo znikomym stopniu. Dość wysoką wartość dodaną netto i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha własnych UR osiągnęły także gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 30 i Wykres 31).

Wykres 30 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

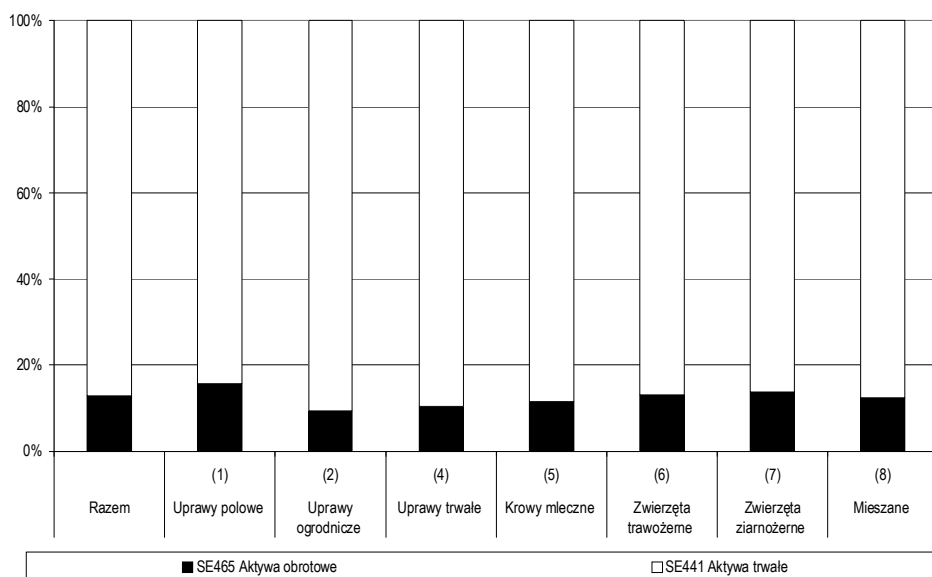

Wykres 31 **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytkowników rolnych według typów rolniczych**

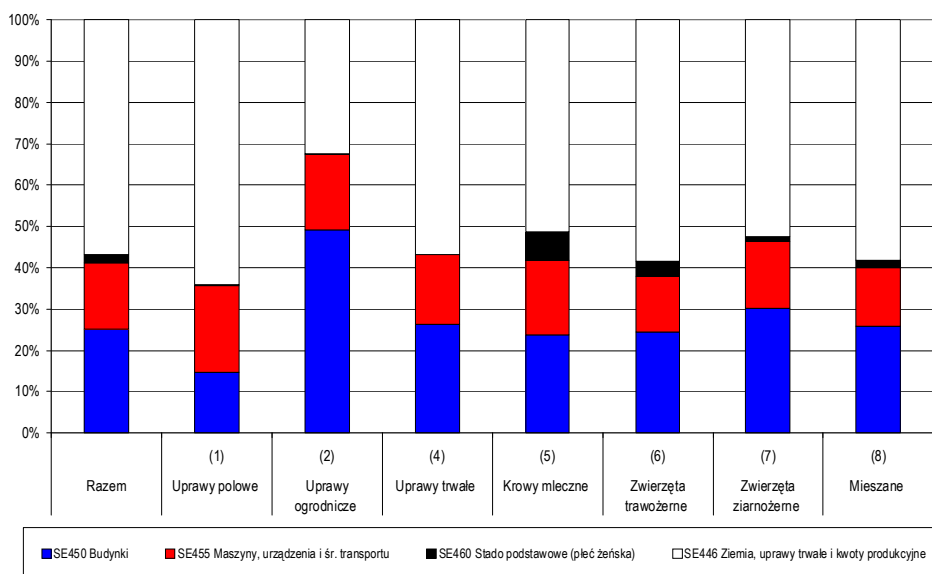
Struktura aktywów jest jednym z czynników, który decyduje o tempie obrotu środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Polskie gospodarstwa charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie 87%), a różnice między poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 32). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto przy tym przypomnieć, że od 2009 roku ziemia w Polskim FADN wyceniana jest na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię. Na skutek tego wartość ziemi wykazywanej w bilansie jest znacznie wyższa, niż w latach poprzednich. Wyższym niż przeciętnie udziałem środków trwałych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych (typ 4) i ogrodniczych (typ 2) w chowie bydła mlecznego (typ 5) i zwierząt trawożernych (typ 6), a niższym gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1) i w chowie zwierząt ziarnożernych (typ 7).

Wykres 32 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

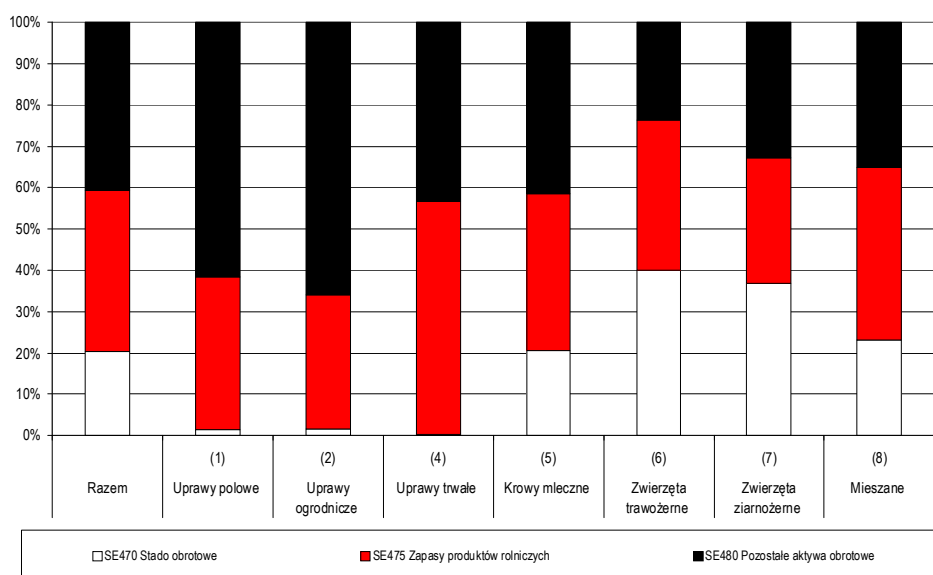
Zmiana zasad wyceny ziemi wpłynęła także na strukturę środków trwałych. Dominującym składnikiem środków trwałych w większości typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych) była wartość ziemi (patrz: Wykres 33). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych są budynki (SE450). Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych, wyraźnie więcej maszyn w środkach trwałych było tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych i ogrodniczych. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła mlecznego i zwierząt ziarnożernych znaczną część środków trwałych stanowiła wartość stada podstawowego zwierząt.

Wykres 33 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

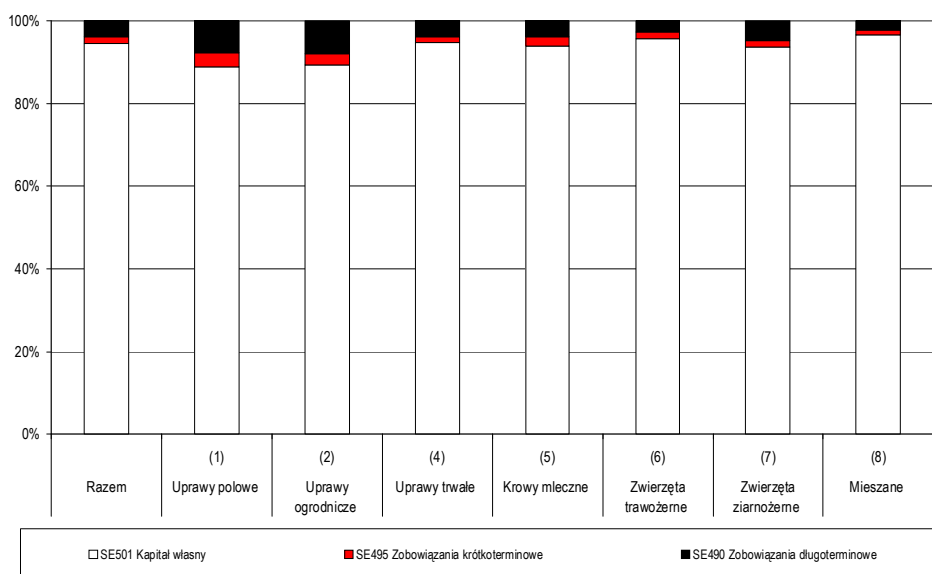
Specyfika produkcji w poszczególnych typach rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 34). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw sadowniczych stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy środków do produkcji. Stosunkowo niewielką część środków obrotowych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne stanowiły zapasy produktów rolniczych, a największy udział zajmowały zwierzęta stada obrotowego (ponad 40%). W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych zapasy produktów rolniczych, stado obrotowe i pozostałe aktywa stanowiły po około 1/3 aktywów obrotowych. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że w strukturze aktywów obrotowych praktycznie nie występują środki pieniężne. Zgodnie z zasadami ewidencji w Polskim FADN przyjmuje się, że oszczędności stanowią majątek osobisty rolnika i jego rodziny, a w bilansie wykazywana jest co najwyżej kwota środków pieniężnych niezbędna do bieżącego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wykres 34 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

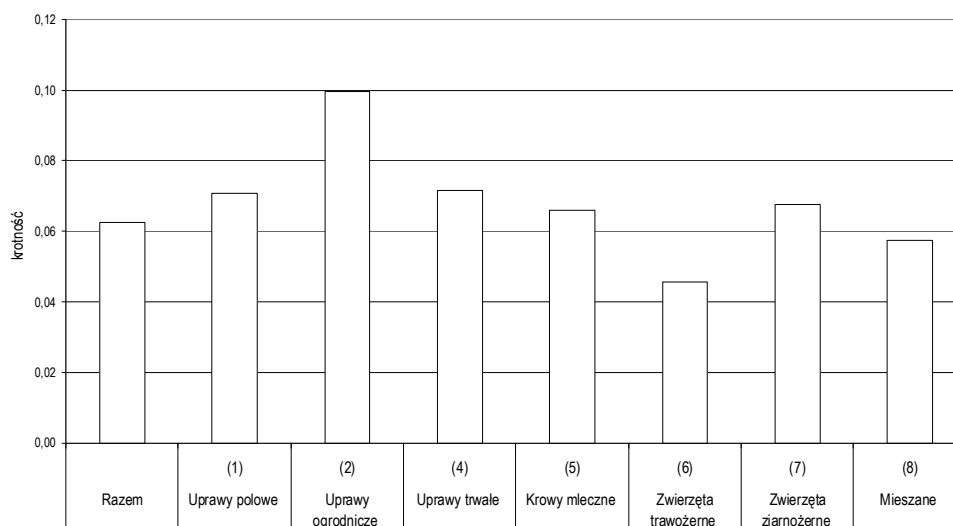
Aktywa gospodarstw finansowane były głównie kapitałem własnym (patrz: Wykres 35). Gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych i ogrodnich (po ok. 11%). Najmniej zadłużone były gospodarstwa mieszane. W zobowiązaniach ciążących na gospodarstwach z wszystkich typów rolniczych dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest korzystniejszą częścią zadłużenia, gdyż w danym roku nie musi być spłacone w całości. Wysoki udział tego zadłużenia długoterminowego wskazywał na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

Wykres 35 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Przepływy pieniężne (2) przedstawiają nadwyżkę finansową, która po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i spłacie zadłużenia, pozostaje do dyspozycji właścicieli gospodarstwa oraz na zgromadzenie oszczędności niezbędnych do sfinansowania w przyszłości inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (Wykres 26). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje zwrot ze środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, a najniższym nastawione na chów zwierząt trawożernych. Niższy zwrot od przeciętnego osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych oraz z produkcje mieszaną. Można więc stwierdzić, że rolnicy prowadzący gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji ogrodniczej uzyskali szybszy zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, niż prowadzący pozostałe gospodarstwa rolne.

Wykres 36 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

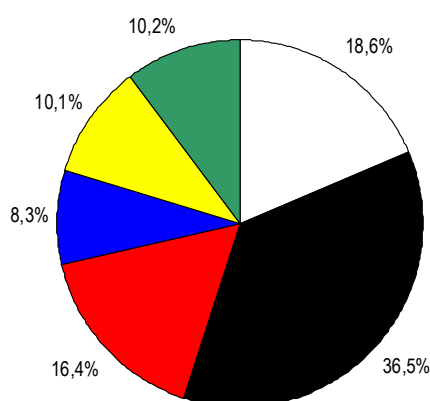

3.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W posiadaniu gospodarstw ekonomicznie bardzo małych (od 4 do 8 tys. euro SO) oraz małych (od 8 do 25 tys. euro SO) znajdowała się ponad połowa zasobów użytków rolnych (55,1%). Znaczący był również udział gospodarstw średnio-małych (od 25 do 50 tys. euro SO), które gospodarowały na 16,4% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO), stanowiące około 0,2% liczby gospodarstw, posiadały ponad 10,2% powierzchni (patrz: Wykres 37). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa mieszane, specjalizujące się w uprawach polowych, nastawione na chów zwierząt ziarnożernych i krów mlecznych (porównaj Wykres 5).

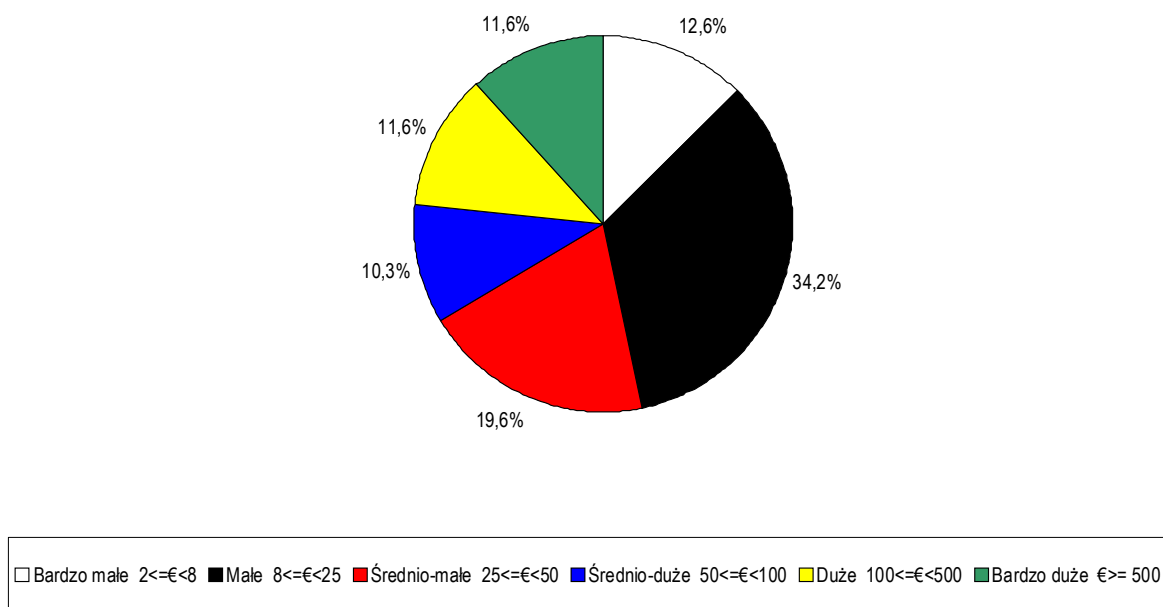
Wykres 37 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

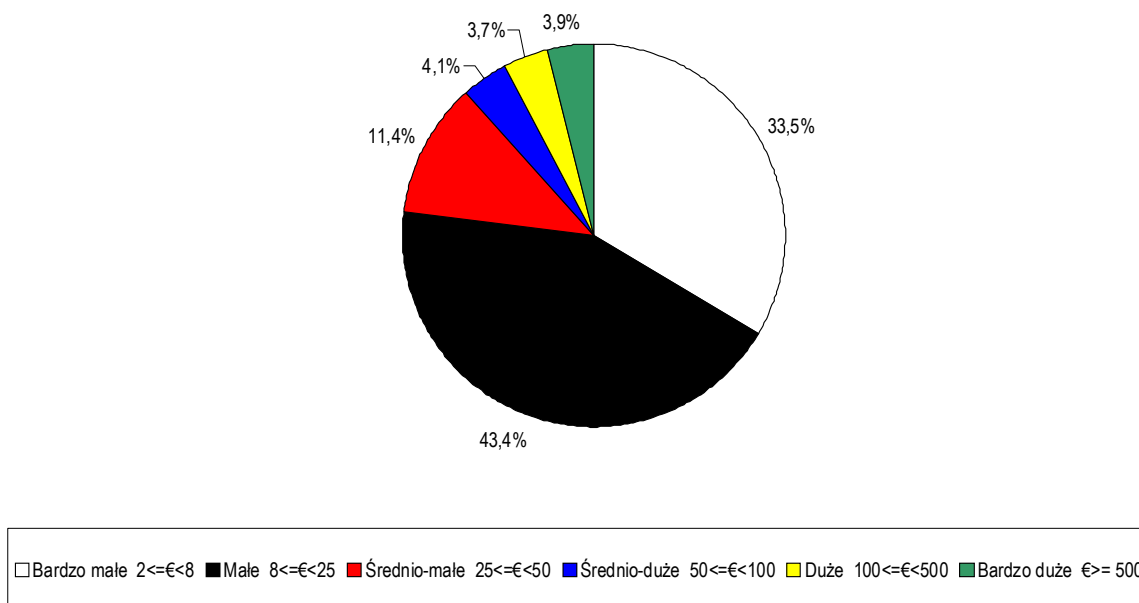
□ Bardzo małe 2<=€<8 ■ Małe 8<=€<25 ■ Średnio-małe 25<=€<50 ■ Średnio-duże 50<=€<100 ■ Duże 100<=€<500 ■ Bardzo duże €>= 500

Około 77% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach rolnych, których wielkość nie przekroczyła 100 tys. euro SO. Najwięcej, bo ponad 34% zwierząt było w gospodarstwach małych (od 8 do 25 tys. euro SO) (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

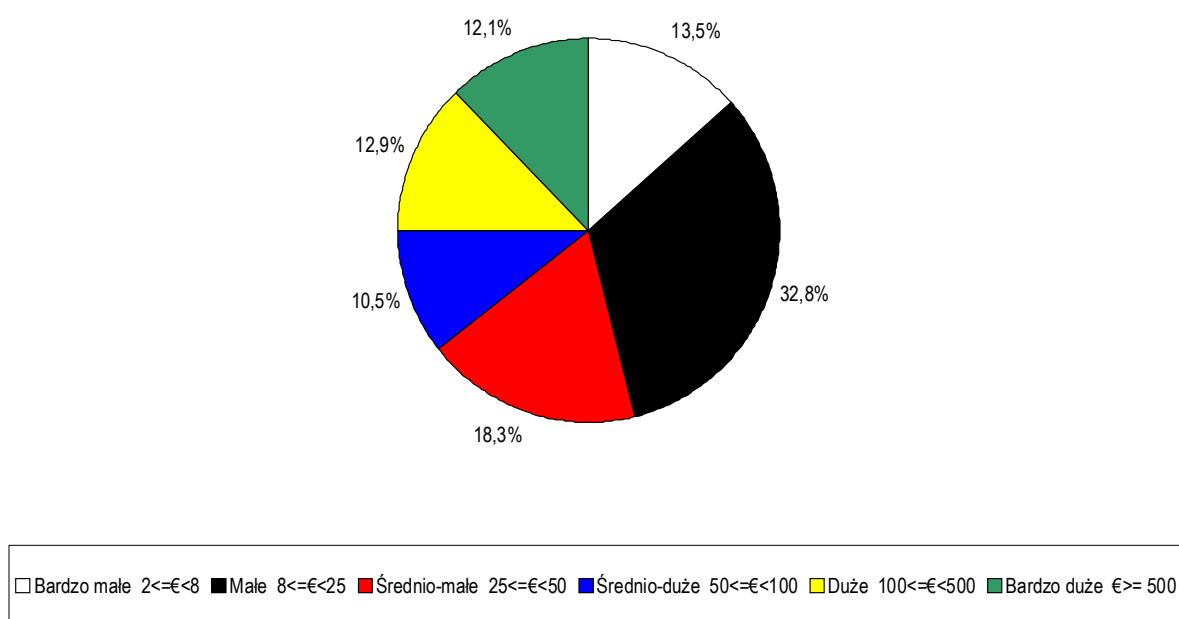
Wykres 39 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Gospodarstwa bardzo małe i małe (do 25 tys. euro SO) zaabsorbowały blisko 77% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO), które mimo znaczącej powierzchni posiadanej ziemi - 10,2% ogółu (patrz: Wykres 37) oraz liczby zwierząt 11,6% (patrz: Wykres 38) zaangażowały zaledwie 3,9% ogółu nakładów pracy. Wskazuje to na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 39).

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości obliczonej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwały się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (0,2%) wytwarzały 12,1% wartości SO. Na drugim biegunie znalazły się gospodarstwa bardzo małe (41,5% liczby gospodarstw) z 13,5% udziałem w sumie wartości SO (patrz: Wykres 40).

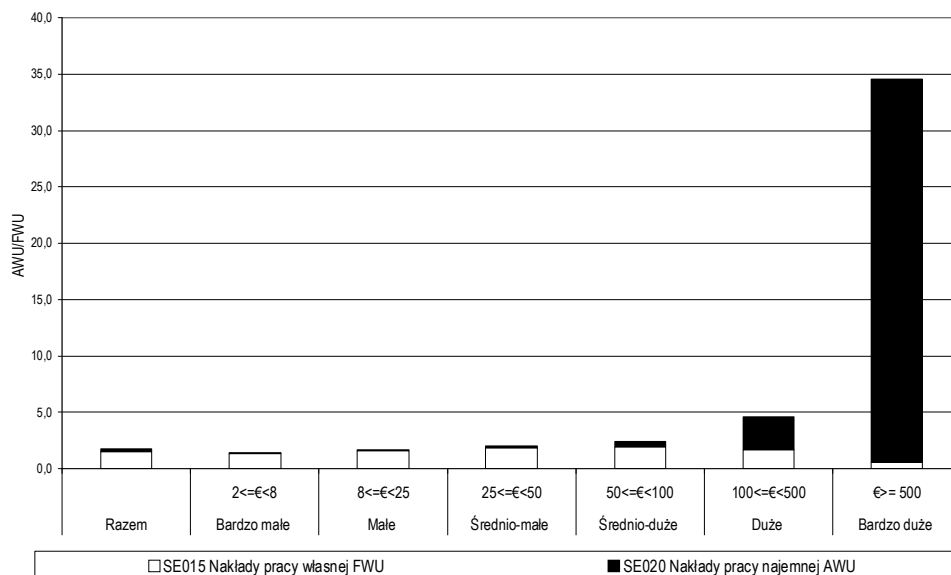
Wykres 40 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy był wyższy w gospodarstwach większych ekonomicznie. Działalność większości gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO) opierała się na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) wykorzystanie najemnej siły roboczej było wyraźnie wyższe a jej udział kształtował się na niewiele niższym poziomie niż praca własna. Natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro SO) nakłady pracy najemnej były ponad 57-razy wyższe od nakładów pracy własnej (patrz: Wykres 41). Można zatem stwierdzić, że w gospodarstwach do 100 tys. euro SO licznie reprezentowane były gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna.

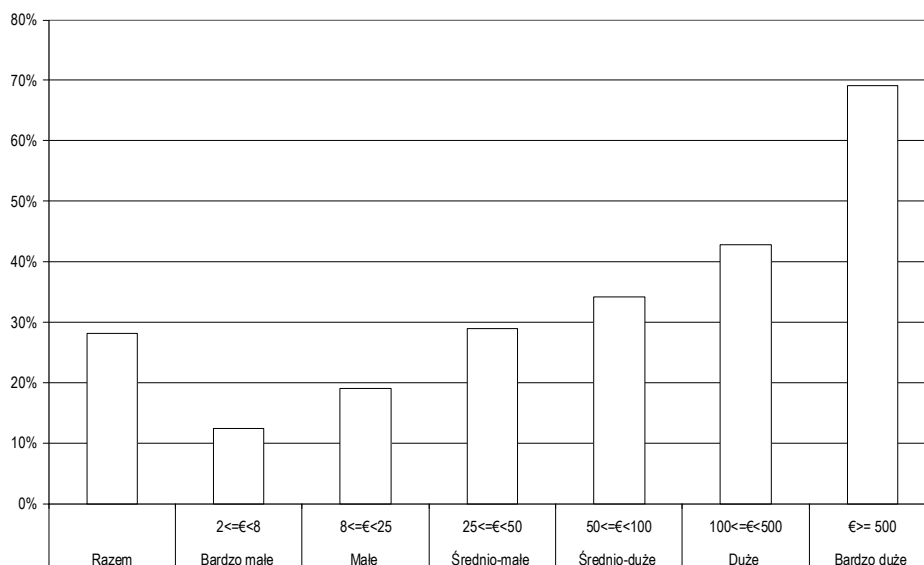
Wykres 41 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

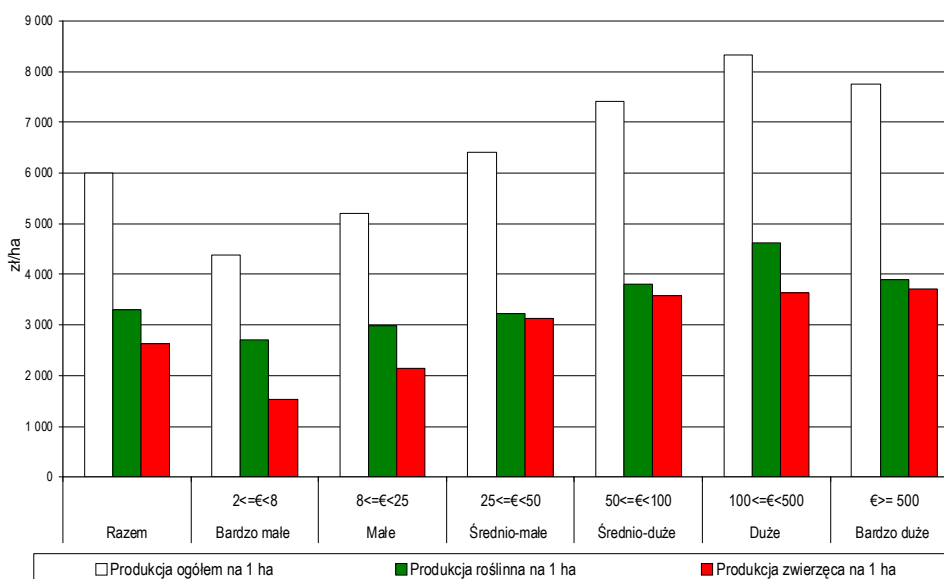
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego jego średnie zasoby posiadanych użytków rolnych powiększały się. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej⁹. W większości klas wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie (Wykres 41), wynosił przeciętnie 28% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa z 12,5% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do ponad 69% w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) (patrz: Wykres 42).

⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 42 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

Wykres 43 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

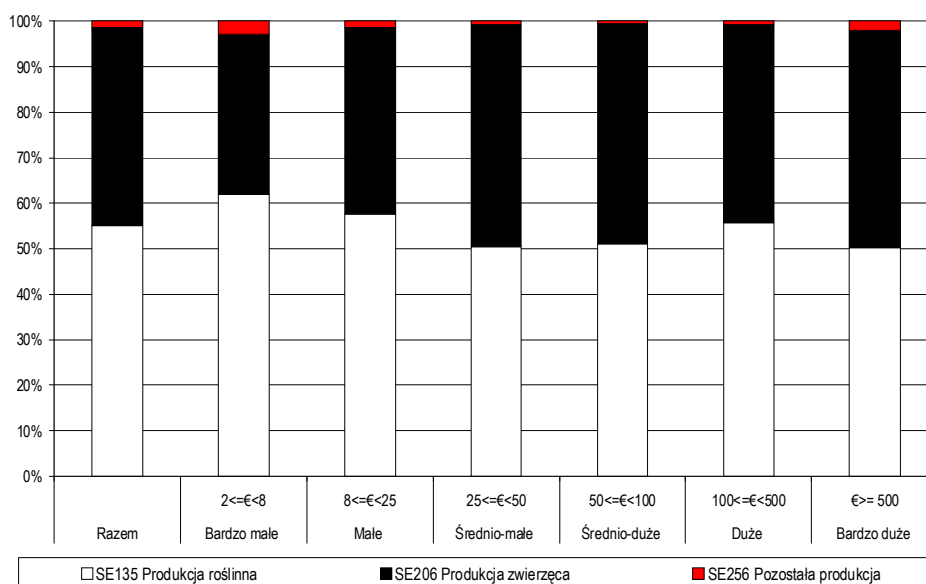

Najwyższą produktywność ziemi (mierzoną wartością produkcji przypadającą na 1 ha użytków rolnych) uzyskali gospodarstwa duże od 100 do 500 tys. euro SO (patrz: Wykres 43). Należy przy tym zaznaczyć, że w tej klasie największą grupę stanowiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych, jak również dość duży udział miały gospodarstwa ogrodnicze (porównaj: Wykres 5). Ze względu na specyfikę produkcji, średnia wartość powierzchni użytków rolnych w tych gospodarstwach była najmniejsza, co niewątpliwie miało przełożenie na produktywność ziemi. W gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro SO) produktywność była niższa w stosunku do poprzedniej klasy. Proporcjonalnie do produktywności ziemi mierzonej wartością produkcji ogółem, zmieniała się także wartość produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Przeliczając zaś produkcję zwierzęcą na 1 ha

użytków rolnych zaobserwowano, że w gospodarstwach średnio-dużych, dużych i bardzo dużych (powyżej 50 tys. euro SO) produktywność ziemi utrzymywała się na zbliżonym poziomie, chociaż ogólna prawidłowość zmian produktywności w zależności od wielkości ekonomicznej była zachowana.

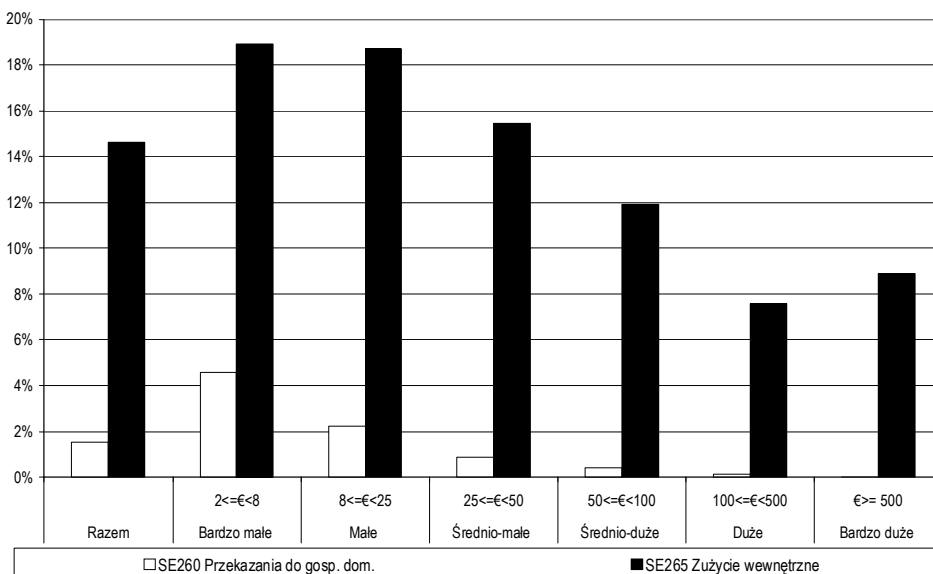
We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej udział produkcji roślinnej był wyższy niż produkcji zwierzęcej. W gospodarstwach mniejszych ekonomicznie (do 50 tys. euro SO) wraz z wielkością ekonomiczną zwiększał się udział produkcji zwierzęcej w produkcji ogółem, w gospodarstwach większych różnice były stosunkowo niewielkie. Udział pozostałej produkcji był bardzo mały i wynosił maksymalnie 2,9% w przypadku gospodarstw bardzo małych. Wyższy od przeciętnego był w gospodarstwach bardzo dużych oraz małych (patrz: Wykres 44).

Wykres 44 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

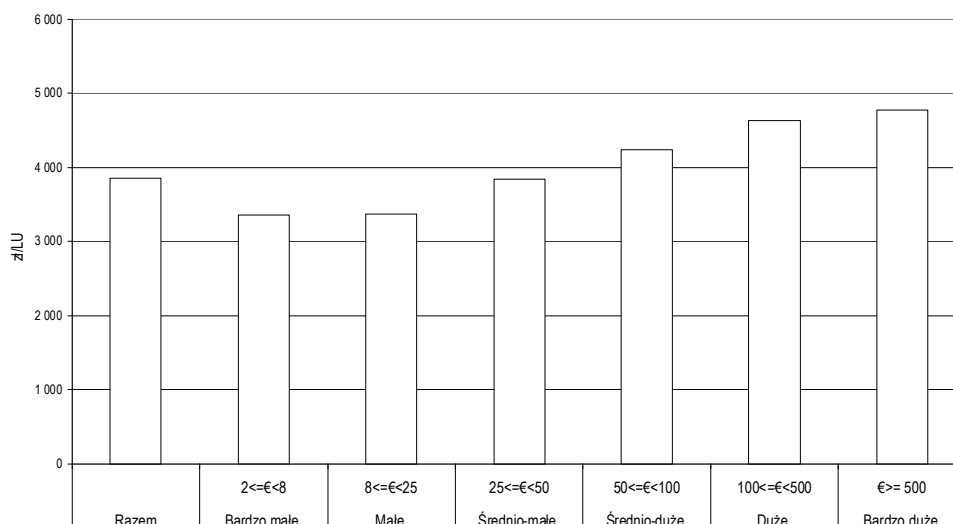
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, malał udział wartości przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji. Pomimo, że wartość zużycia wewnętrznego rosta z ok. 7,1 tys. zł do 683 tys. zł na gospodarstwo, jej udział w strukturze produkcji był coraz niższy, jedynie w gospodarstwach największych ekonomicznie był wyższy niż w klasie poprzedniej (patrz: Wykres 45).

Wykres 45 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU (Wykres 46). W gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) produktywność zwierząt była wyższa o ponad 42% niż w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i jakością zwierząt. Z analizy produktywności zwierząt według typów rolniczych (por. Wykres 15) wynika, że gospodarstwa nastawione na chów krów mlecznych charakteryzują się wyższą produktywnością niż gospodarstwa ze zwierzętami ziarnożernymi. Znana jest także prawidłowość, że wraz z wielkością stada krów rośnie także ich wydajność mleczna.

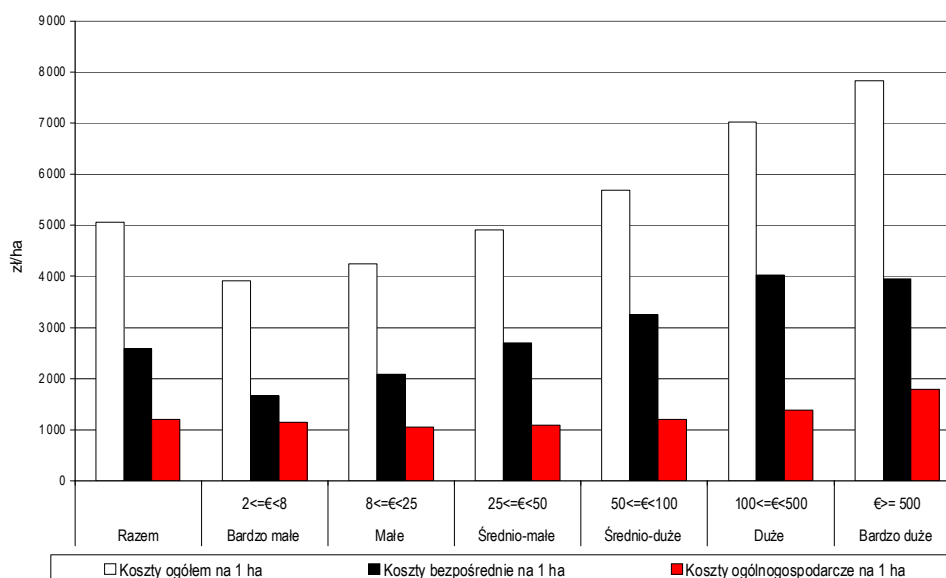
Wykres 46 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

Z produktywnością ziemi związany jest poziom kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 47). Pomimo, że intensywność produkcji w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO była największa (czyli ponosiły najwięcej kosztów na 1 ha), to były mniej efektywne (czyli wartość produkcji na 1 ha była mniejsza) niż gospodarstwa duże (od 100 do 500 tys. euro SO). Ponoszone wyższe koszty nie przekładały się bowiem na wzrost wartości produkcji.

Nieco inaczej kształtowały się koszty bezpośrednie, które w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz z wielkością ekonomiczną. Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych nieznacznie obniżył się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej i dopiero w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO nastąpił ich wyraźny wzrost.

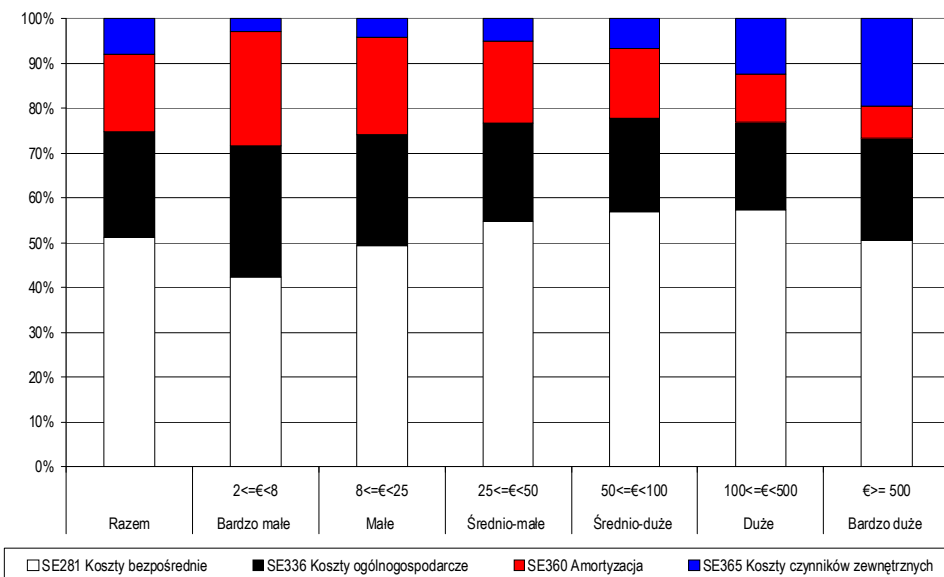
Wykres 47 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem gospodarstw do 500 tys. euro SO zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z 42% do 57%). W gospodarstwach największych, powyżej 500 tys. euro SO nastąpił jednak spadek ich udziału do 51% (patrz: Wykres 48). Jest to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych i amortyzacji w miarę wzrostu skali gospodarowania (wyjątek gospodarstwa bardzo duże – w tej klasie koszty były wyższe, ponieważ dość dużą grupę stanowiły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów zwierząt ziarnożernych). W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach całkowitych bardzo mocno się obniżał. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej. Bardzo wyraźnie wzrastał zaś udział kosztów czynników zewnętrznych, z 2,9% w gospodarstwach bardzo małych do ponad 19% w bardzo dużych. Związane jest to z dużymi

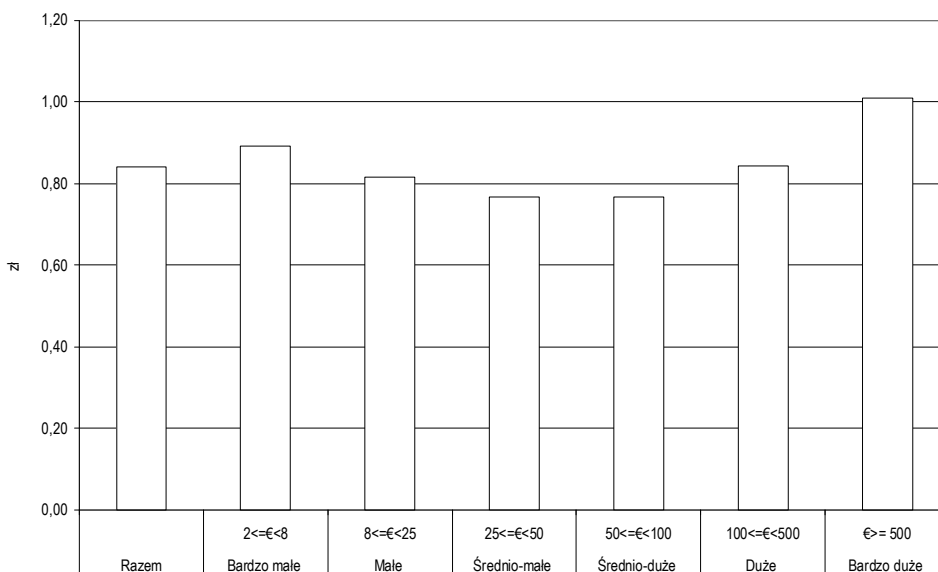
kosztami wynagrodzenia, które występują w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO, co jest związane z dużym udziałem pracy najemnej w tych gospodarstwach.

Wykres 48 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

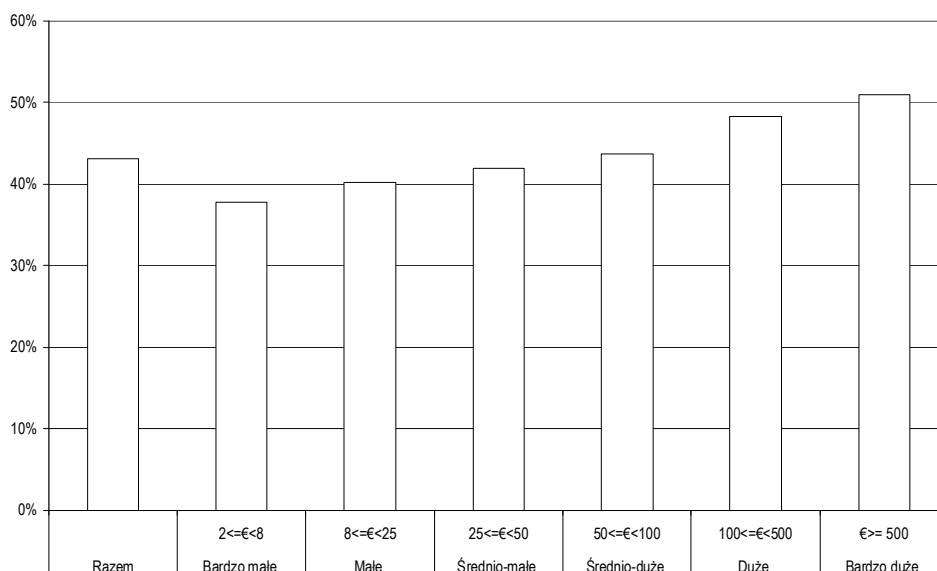
Najniższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji (patrz: Wykres 49) był w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych (od 25 do 100 tys. euro SO), w których wyniósł około 0,77 zł. W gospodarstwach mniejszych, a także większych ekonomicznie od tych klas koszty były wyraźnie wyższe, a w gospodarstwach bardzo dużych (500 i więcej tys. euro SO) przekroczyły o ponad 1% wartość produkcji liczoną w cenach rynkowych.

Wykres 49 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem zmieniła się z 38% w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro SO), do 51% w klasie gospodarstw bardzo-dużych (powyżej 500 tys. euro SO) (patrz: Wykres 50). Tak duże różnice efektywności kosztów bezpośrednich związane są niewątpliwie ze strukturą wytwarzanej produkcji, a tym samym strukturą kosztów bezpośrednich.

Wykres 50 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

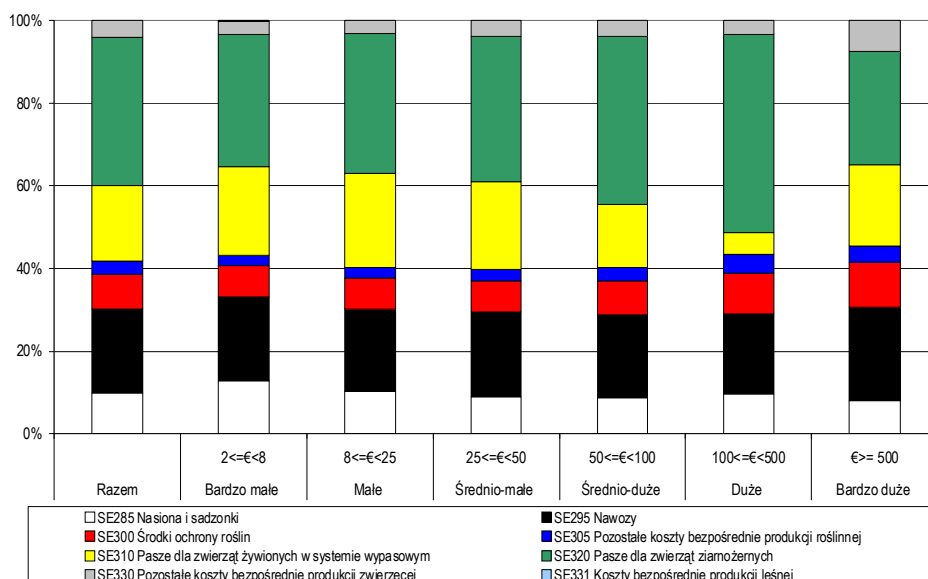

Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich wszystkich klas wielkości ekonomicznej były koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 51). Udział tych kosztów wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw i największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach od 100 do 500 tys. euro SO. W gospodarstwach bardzo dużych powyżej 500 tys. euro SO spadł on do poziomu najniższego w całej badanej zbiorowości gospodarstw (27%). Związane to było niewątpliwie z udziałem pogłównia zwierząt ziarnożernych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw. Udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym w kosztach bezpośrednich spadał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych, w których udział tych pasz wzrósł, co może mieć związek z rozmiarami stad bydła).

Udział kosztów środków ochrony roślin w kosztach bezpośrednich wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, a kosztów nawozów malał, pewien jego wzrost zaobserwowano dopiero w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO. Natomiast koszt nasion i sadzonek we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej obniżył się, z 12,8% do 8%.

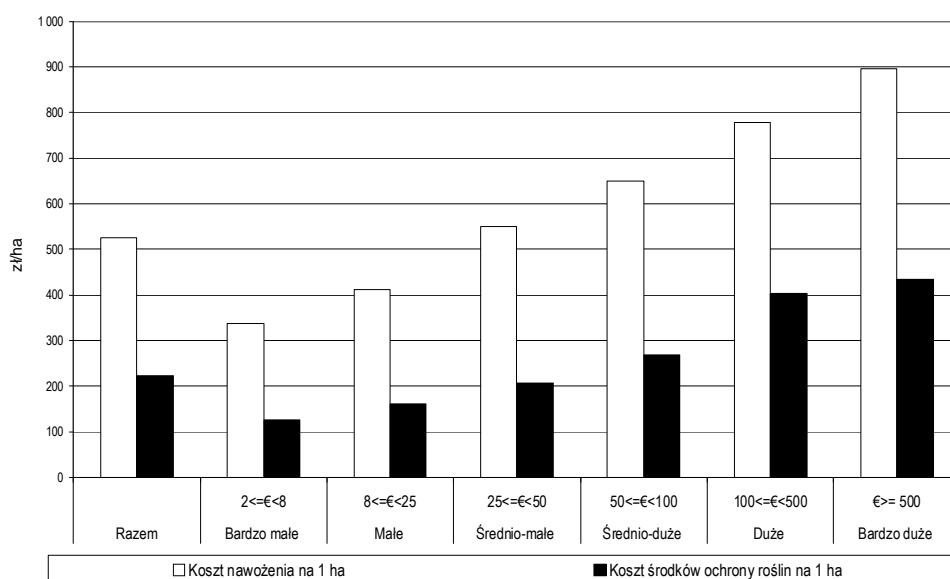
Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stanowiły niewielki udział kosztów bezpośrednich. Najniższe były w gospodarstwach małych (od 8 do 20 tys. euro SO) i rosły wraz z wielkością ekonomiczną.

Wykres 51 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

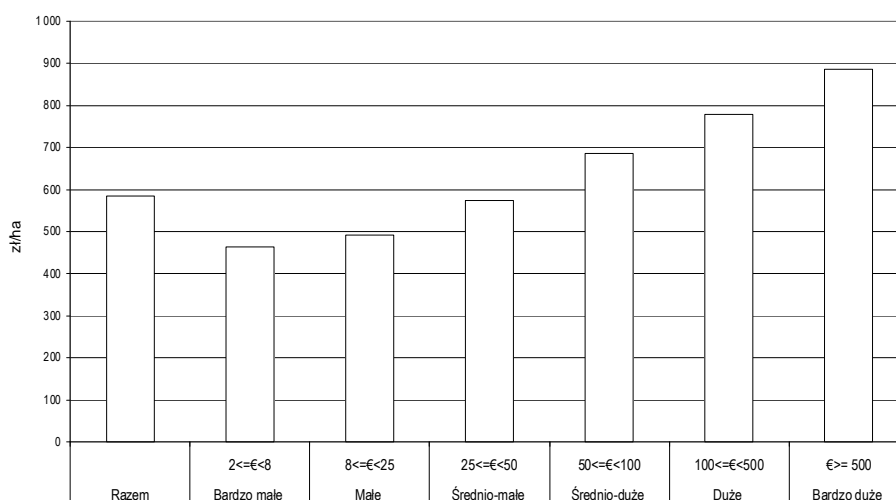
Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 52) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie, koszty nawożenia były 2-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych, a koszty ochrony roślin, prawie 2,5-krotnie. Mimo najwyższych kosztów w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO, produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych była w tej grupie niższa niż w poprzedniej klasie (porównaj Wykres 43). Może to być skutkiem stosowania wysoko nakładowych technologii w uprawie roślin w dużych gospodarstwach, zwłaszcza, że w tej grupie znajduje się część gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 52 **Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

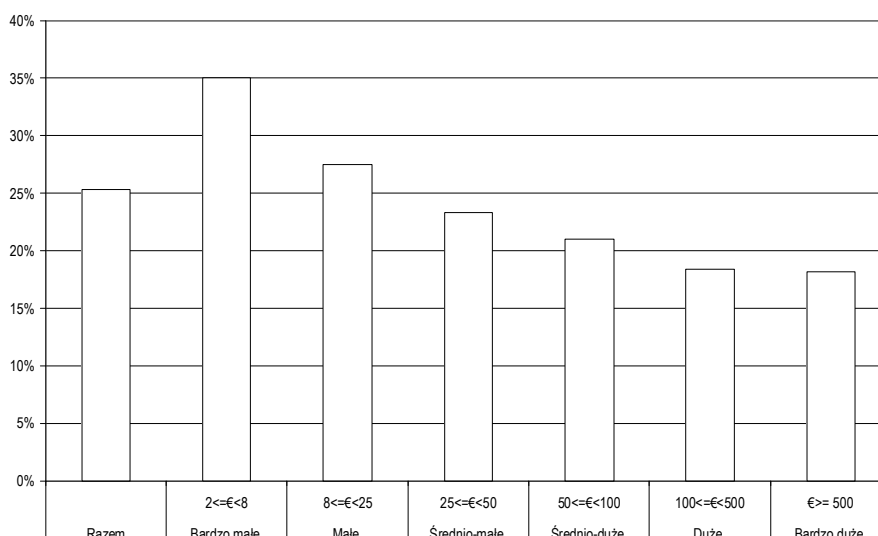
Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 53). W tym przypadku także obserwowany był wzrost kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poziom tych kosztów w gospodarstwach bardzo dużych był prawie 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Wiąże się to niewątpliwie ze zróżnicowaniem działalności produkcyjnej i materiałochłonnością technologii produkcji.

Wykres 53 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro SO) wyniósł on ponad 35%. Natomiast w gospodarstwach dużych (100 do 500 tys. euro SO) około 18,4% i 8,1% w bardzo dużych (patrz: Wykres 54). Związane jest to z wielkością wartości dodanej brutto jak również amortyzacją. W gospodarstwach małych wartość dodana brutto była mała w stosunku do wartości amortyzacji. W badanych gospodarstwach tempo wzrostu kosztów amortyzacji było dużo mniejsze niż tempo wzrostu wartości dodanej brutto.

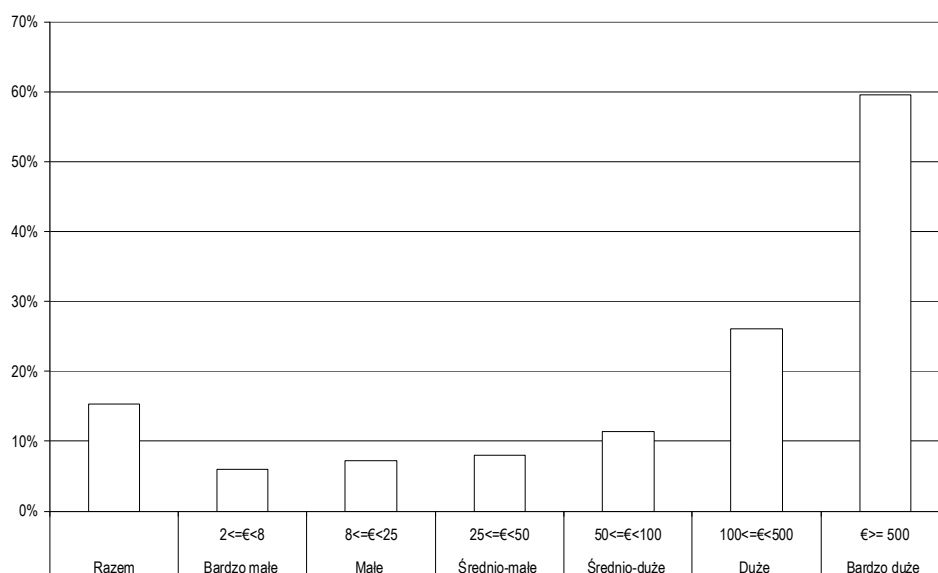
Wykres 54 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹⁰.

W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 tys. euro SO). W gospodarstwach tych ponad 59% wartości dodanej netto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych. Jest to prawie dziesięć razy więcej niż w gospodarstwach bardzo małych. Potwierdza to fakt bardziej intensywnego stosowania przez gospodarstwa największe czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej i kapitału obcego (porównaj Wykres 41 i Wykres 66). Ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów bez względu na sytuację dochodową, gospodarstwa te są znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury (patrz: Wykres 55).

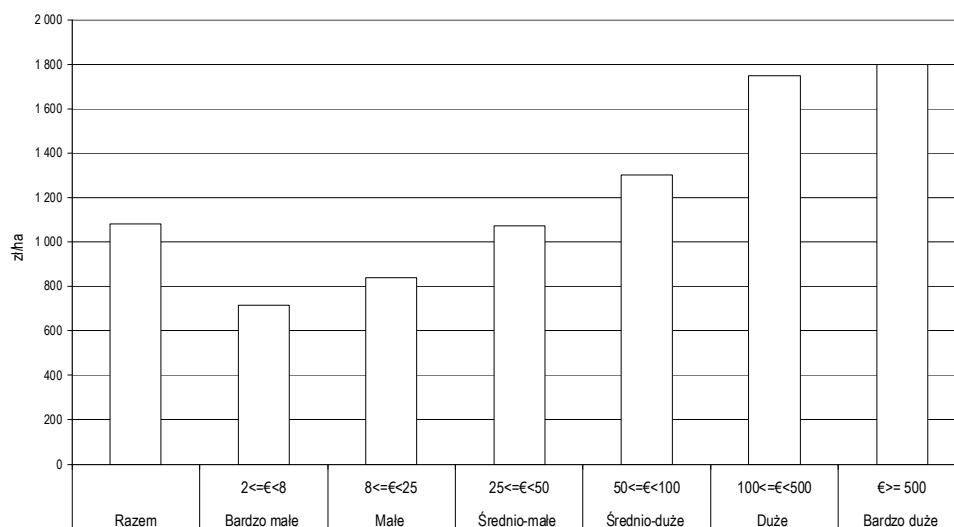
Wykres 55 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (Wykres 56). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej mocno rośnie. W gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) koszty produkcji roślinnej na 1 ha przekroczyły nieznacznie 716 zł, a w gospodarstwach bardzo dużych wynoszą ponad 1 800 zł, były więc o ponad 150% większe.

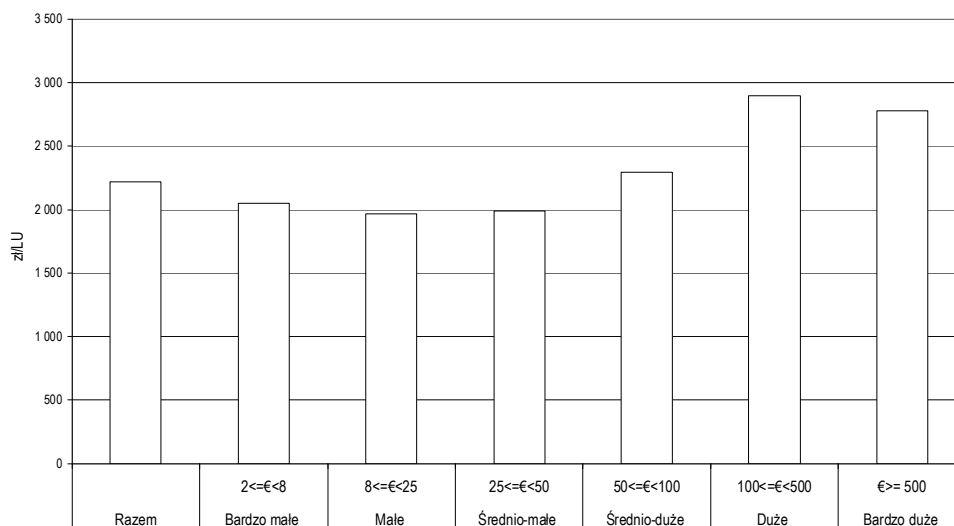
¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 56 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

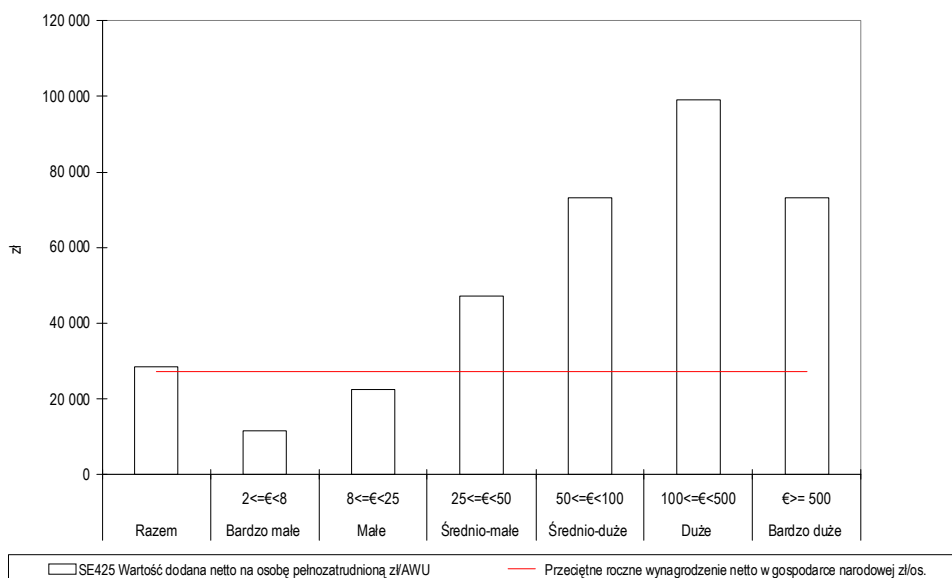
Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU była także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (Wykres 57). Jednak w gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były niewielkie, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże (od 100 do 500 tys. euro SO). Wpływa na to zróżnicowanie udziału zwierząt ziarno- i trawożernych oraz system żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 57 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W średnim gospodarstwie wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną nieznacznie przekroczyła przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej¹¹. Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 25 tys. euro SO. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg wielkości ekonomicznej przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO nawet kilkakrotnie). Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro SO osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje - od 42% do 83% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 58).

Wykres 58 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

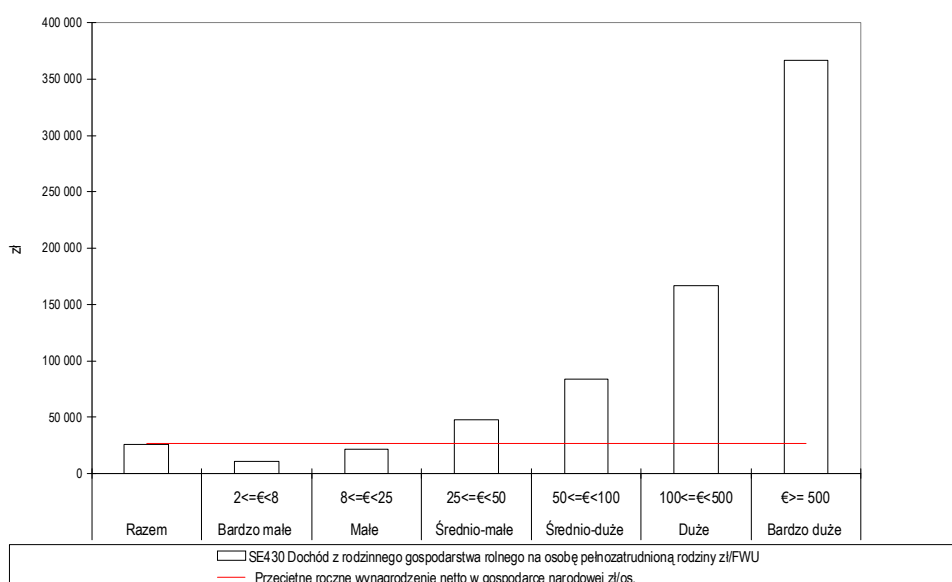

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

¹¹ Patrz: przypis 8, na str. 27.

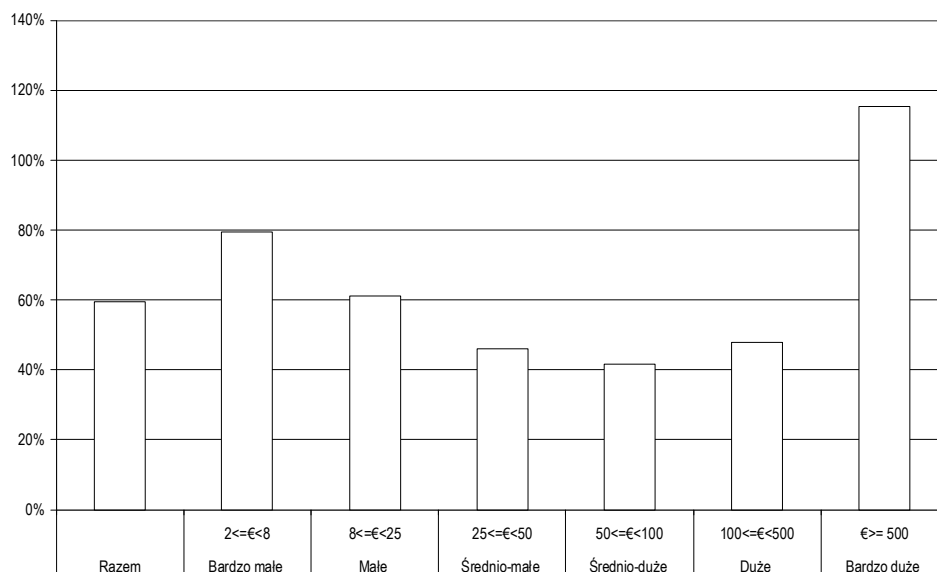
Podobnie jak w przypadku produkcji, wielkość ekonomiczna gospodarstw wyznacza ich zdolność do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu. Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa w grupach powyżej 25 tys. euro SO. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO), dochód ten był wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa bardzo-małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 40% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że 81% gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN stanowiły gospodarstwa poniżej 25 tys. euro SO, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 59 oraz porównaj Wykres 5).

Wykres 59 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

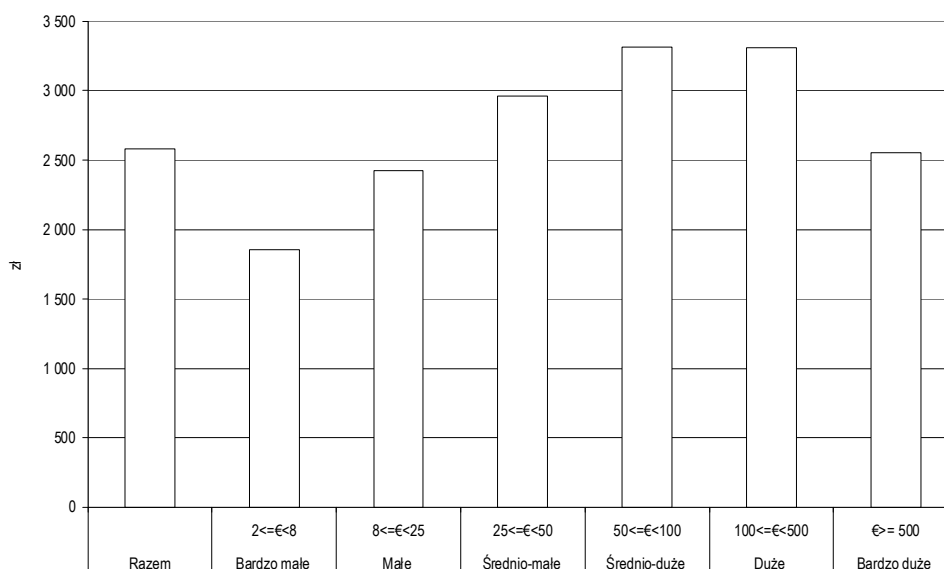
W gospodarstwach małych i średnich (poniżej 100 tys. euro SO) relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu wyraźnie się obniżała, a w dużych i bardzo dużych wzrastała. Relacja ta w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) osiągnęła poziom 80%, a w średnio dużych (od 50 do 100 euro SO) wyniosła 42%. W grupie gospodarstw największych (bardzo duże, powyżej 100 tys. euro SO) wzrosła do 115%. Świadczy to, że dopłaty uzyskane w gospodarstwach małych i średnich miały w tworzeniu dochodu podobne znaczenie jak działalność operacyjna. W gospodarstwach bardzo dużych część dopłat posłużyła do pokrycia wysokich kosztów produkcji (patrz: Wykres 60).

Wykres 60 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

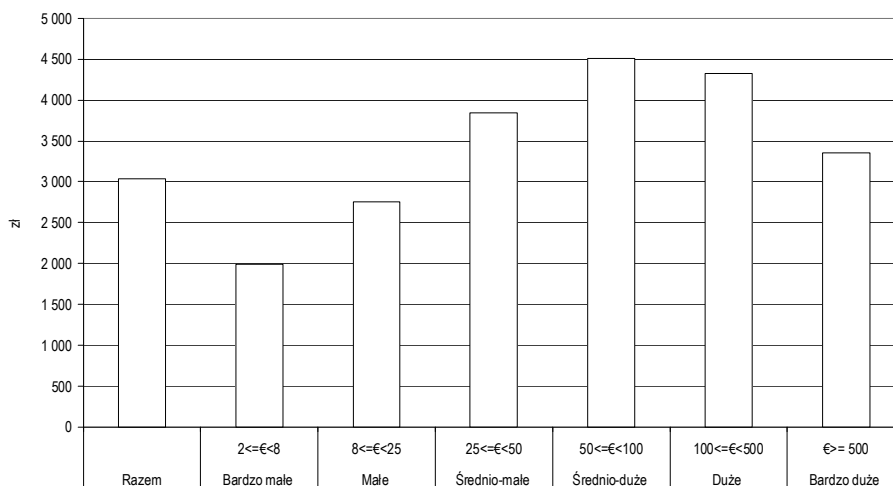
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, jednak w gospodarstwach największych mocno się obniżyła. W gospodarstwach średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO) wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła ponad 3,3 tys. zł – gdy w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro SO) niespełna 1,8 tys. zł. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO). Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych w tych gospodarstwach kształtowała się na poziomie 2,6 tys. zł (patrz: Wykres 61).

Wykres 61 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

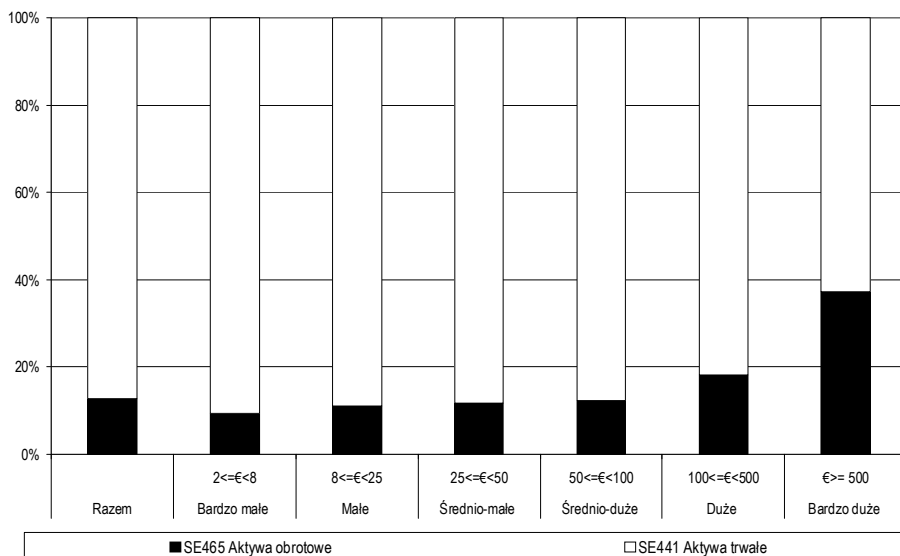
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodaną netto (porównaj: Wykres 61 i Wykres 62). Różnica polega na tym, że najwyższy poziom dochodu osiągnęły gospodarstwa średnio-duże, a w dużych i bardzo dużych dochód na 1 ha UR obniżył się.

Wykres 62 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

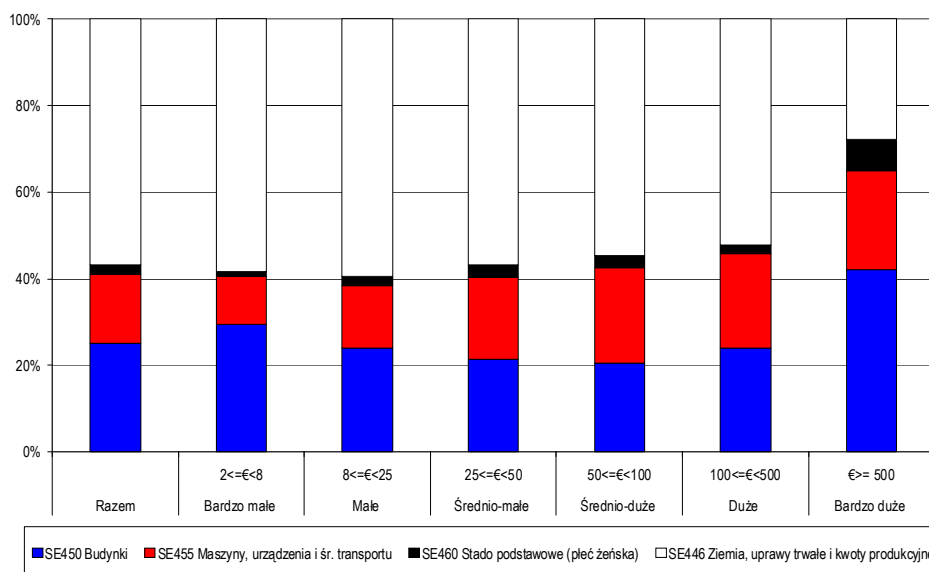
W gospodarstwach różniących się wielkością ekonomiczną, różna jest także struktura aktywów (patrz: Wykres 63). Zaobserwowano, że udział środków trwałych nieznacznie malał w gospodarstwach do 100 tys. euro SO, a wyraźnie był niższy w gospodarstwach dużych, a zwłaszcza w bardzo dużych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (porównaj Wykres 42).

Wykres 63 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

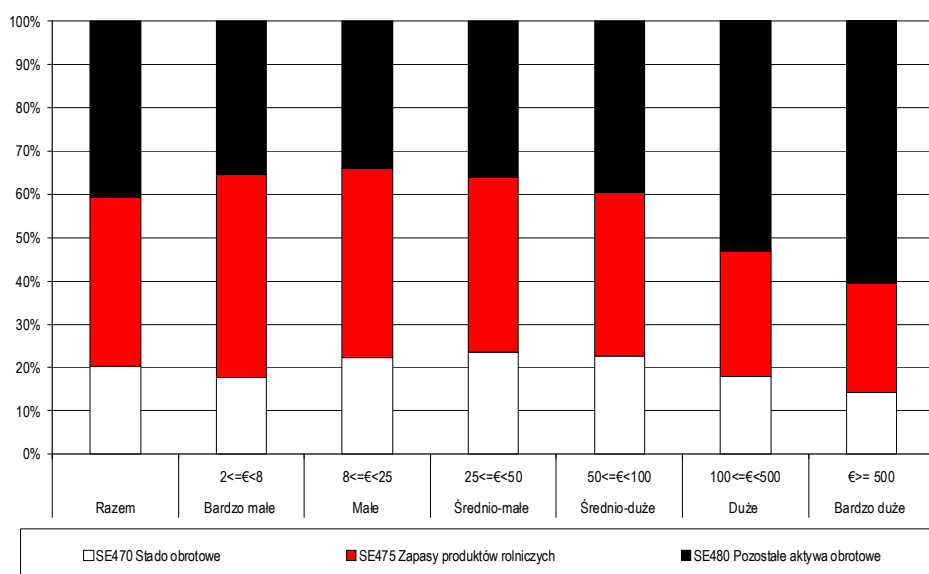
W strukturze aktywów trwałych, w większości klas wielkości ekonomicznej, dominowała wartość ziemi co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej (patrz: str. 27). Jedynie w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO udział ziemi nie przekraczał 30% środków trwałych (patrz: Wykres 64). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw udział wartości ziemi zwiększał się do klasy 8 – 25 tys. euro SO, a następnie się obniżał. Najwyższym udziałem ziemi charakteryzowały się gospodarstwa małe. Odwrotną tendencję można zauważyć w przypadku udziału budynków i budowli, które są drugim ważnym składnikiem środków trwałych. Najniższym udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnio-małe (25 – 50 tys. euro SO) i średnio-duże (50 – 100 tys. euro SO). Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO).

Wykres 64 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

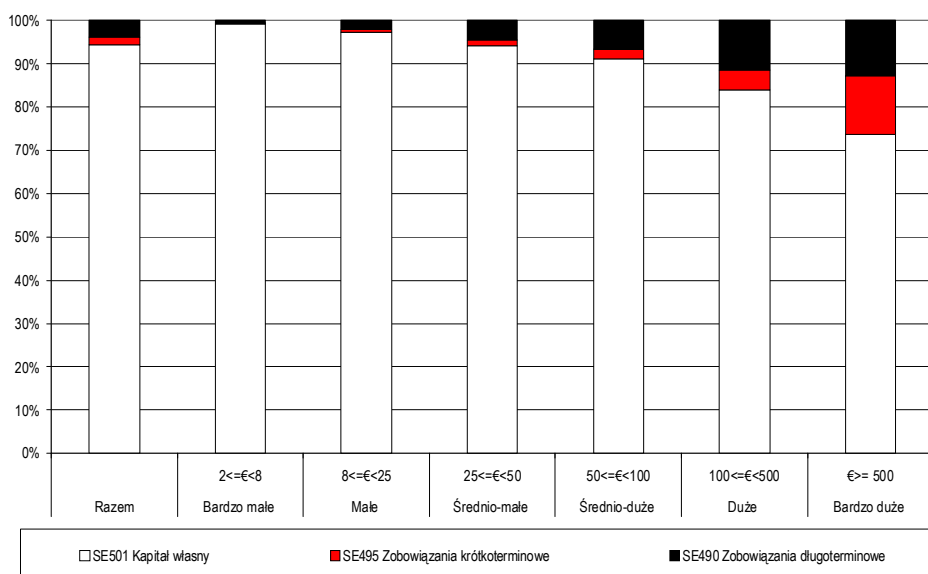
W strukturze aktywów obrotowych, w gospodarstwach małych i średnich, dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach największych (ponad 100 tys. euro SO) pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 65). Stado obrotowe największy udział miało w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych.

Wykres 65 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

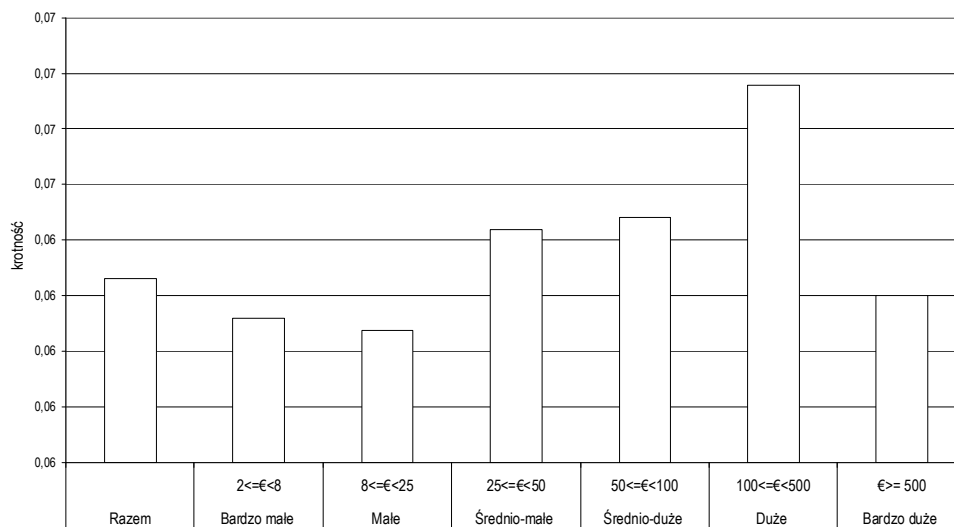
Struktura pasywów wykazała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 66). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 500 tys. euro SO) przekroczyło 26%, przy czym ponad połowę zobowiązań stanowiły kredyty krótkoterminowe. W pozostałych klasach gospodarstw, struktura zadłużenia była bardziej korzystna, szczególnie dotyczyło to gospodarstw średnio-dużych (50 - 100 tys. euro SO), których zadłużenie ogółem wyniosło niespełna 9%, a większą jego część (75%) stanowiły zobowiązania długookresowe.

Wykres 66 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (Wykres 67) od klasy gospodarstw małych (od 8 do 20 tys. euro SO) wzrastał i najwyższy był w gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO), a w gospodarstwach największych znacznie się obniżył i był tylko nieznacznie wyższy niż w gospodarstwach najmniejszych (od 4 do 8 tys. euro SO). Prawdopodobnie jest to związane z wysokim udziałem gospodarstw ogrodniczych w tej klasie.

Wykres 67 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

3.3. Wnioski

1. Najwięcej gospodarstw włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN (61%) charakteryzowało się typem mieszanym. Są to gospodarstwa wielokierunkowe, czyli nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą. Pomimo tego, że gospodarstwa te dysponowały w sumie największymi zasobami wytwórczymi, to ich udział w wytworzonym dochodzie wyniósł tylko 45%.
2. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że były to gospodarstwa największe obszarowo, korzystające z najwyższych kwotowo dopłat na gospodarstwo, chociaż nie należały do największych pod względem ekonomicznym. Najmniej korzystna sytuacja finansowa w 2011 roku była w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych oraz z produkcją mieszaną.
3. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu. Zjawisko to głównie obserwujemy w gospodarstwach o małej wielkości ekonomicznej oraz w gospodarstwach mieszanych, których w polu obserwacji jest najwięcej.
4. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch kryteriów grupowania (TF8, ES6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (10 427 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 50 – 500 tys. euro SO (3 312 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 765 zł) oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (1 853 zł).
5. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (55 747 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 500 i więcej tys. euro SO (360 522 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożerne (18 523 zł) oraz gospodarstwa od 2 do 8 tys. euro SO (10 977 zł).
6. Dochód wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (27 227 zł/osobę w 2011 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, których udział w polu obserwacji stanowił zaledwie nieco ponad 14%.

7. Najwyższy wskaźnik relacji dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (94%) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro SO (115%). Oznacza to, że w gospodarstwach tych koszty były wyższe od osiągniętej produkcji. Na drugim biegunie, z najniższymi dopłatami znalazły się gospodarstwa ogrodnicze (16%) oraz gospodarstwa od 50 do 100 tys. euro SO (42%).
8. Średnia wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w większości analizowanych typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych oraz z produkcją mieszaną oraz wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych) kształtowała się w 2011 roku na poziomie wyższym niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Wartość przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto przekroczyły także gospodarstwa średnio-duże (od 25 do 50 tys. euro SO) i ekonomicznie większe.
9. Sytuacja finansowa gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej była mocno zróżnicowana i znacznie odbiegała od przeciętnej z pola obserwacji Polskiego FADN.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB